

Tungkol Saan ang Modyul na Ito?

Madalas ka bang nag-aalala sa kawalan ng kapayapaan sa iyong komunidad at sa ating bansa? Naisip mo na ba kung ano ang maaari mong maitulong upang makamit ang kapayapaan sa ating lipunan?

Ang kawalan o kakulangan ng kapayapaan ay bunga ng di pa naaayos na hidwaan. Kaya, upang makamit ang kapayapaan, dapat muna nating maunawaan ang mga nangyayaring sa ating komunidad at gumawa ng paraan upang maayos ang mga ito.

Isasalaysay sa iyo ng modyul na ito ang tungkol sa tatlong taong itinuturing nating mga tagapaghatid ng kapayapaan. Inilaan nila ang kanilang mga kakayahan at buhay para makamit ang kapayapaan sa kani-kanilang lipunan. Matapos malaman ang tungkol sa kanilang buhay, maaaring ituring silang mga huwaran sa pagtulong na makamit ang kapayapaan sa iyong sariling komunidad at sa ating bansa.

Gusto kong ipaalam sa iyo na mahaba ang modyul na ito. Tatalakayin dito ang tatlong makasaysayang tauhan mula sa tatlong bansa at ang kani-kanilang kahalagahan sa kalagayan ng Pilipinas. Inaasahan kong magiging kawili-wili at kapaki-pakinabang ang modyul na ito para sa iyo.

Nahahati sa tatlong aralin ang modyul na ito:

Aralin 1 – Ang Dakilang Kaluluwa

Aralin 2 – Tagapaglaban Para sa Kalayaan

Aralin 3 – Santo ng mga Estero

Anu-ano ang mga Matututuhan Mo sa Modyul na Ito?

Matapos pag-aralan ang modyul na ito, makakaya mo nang :

- ◆ ilarawan ang mga ginawa nina Mohandas Gandhi, Nelson Mandela at Mother Teresa;
- ◆ suriin ang kani-kanilang mga kontribusyon para sa kapayapaan; at
- ◆ gamitin ang mga halimbawang itinakda nila upang makamit ang kapayapaan sa ating lipunan.

Anu-ano na ang mga Alam Mo?

Bago mo simulang pag-aralan ang modyul na ito, subukan mong sagutin ang sumusunod na tanong upang malaman ang iyong kaalaman tungkol sa mga paksang tatalakayin dito.

A. Isulat sa patlang ang titik ng tamang sagot.

- _____ 1. Tumutukoy ang salitang *Satyagraha* sa di-marahas o mapayapang pagsalungat. Ibig sabihin, kung may kaaway ang isang tao dapat siyang _____.
- hindi lumaban
  - lumaban lamang kapag naudyok
  - maging masigasig kapag sinalakay
  - gumamit ng marahas na paraan upang mapilitang sumuko ang kalaban
- _____ 2. Ang *apartheid* ay isang sistemang _____.
- naghihiwalay sa mga tao ayon sa lahi
  - nagtatayo ng mga komunidad na binubuo ng ibat ibang lahi
  - tumutulong sa mga maralitang komunidad
  - lumulutas sa isyu ng karalitaan sa isang komunidad
- _____ 3. Ayon kay Mother Teresa, dapat tayong maging bukas na magbigay _____.
- hanggang tayo'y masaktan
  - kung kakayanin lamang natin
  - kung maibibigay na kapalit ang ating kapwa
  - sa ating mga kilala at minamahal lamang
- _____ 4. Ang mga itinaturo at prinsipyo ng mga tagapaghatid ng kapayapaan, tulad nina Mohandas Gandhi, Nelson Mandela at Mother Teresa _____.
- ay walang tunay na halaga para sa ating mga Pilipino dahil maaari lamang gamitin ang mga ito sa kani-kanilang lipunan
  - ay nagamit na ng mga Pilipino ngunit hindi naging epektibo
  - ay maaaring gamitin ng mga Pilipino sa pagsusumikap na magkaroon ng kapayapaan sa ating lipunan
  - ay hindi naman nakatulong upang makamit nila ang kapayapaan sa kani-kanilang lipunan

- _____ 5. Tinuruan tayo ng tatlong tagapaghatid ng kapayapaan, Gandhi, Mandela at Mother Teresa, na ang karahasan _____.
- ay hindi nararapat gamitin hanggang kinakailangan
  - ay maaari ring maging epektibong paraan upang makamit ang kapayapaan
  - ay kinakailangan upang maisaayos ang mga hidwaan.
  - ay hindi maaaring maging paraan upang makamit ang kalayaan.

B. Basahin ang sumusunod na pangungusap. Isulat ang TAMA sa patlang kung wasto ang nilalaman ng pangungusap at MALI kung di-wasto.

- _____ 1. Minsan, kinakailangan mong makipagkasundo sa kalaban upang maisaayos ang isang hidwaan.
- _____ 2. Mahirap para sa mga Pilipino ang masundan ang mga yapak nina Mohandas Gandhi, Nelson Mandela, at Mother Teresa.
- _____ 3. Dapat tayong maging handang magdusa para sa ipinaglalaban nating adhikain.
- _____ 4. Walang pagkakatulad ang mga itinuturo nina Gandhi, Mandela at Mother Teresa.
- _____ 5. Minsan, ang takot ang nagbubuyo sa ilang tao upang saktan ang iba.

Kumusta ang pagsusulit? Sa palagay mo ba'y tama ang mga sagot mo? Ihambing ang iyong mga sagot sa *Batayan sa Pagwawasto* sa pahina 52.

Kung tama lahat ang sagot mo, magaling! Ipinakikita lamang nito na marami ka nang nalalaman tungkol sa mga paksa sa modyul na ito. Maaari mo pa ring pag-aralan ang modyul upang balik-aralan ang mga nalalaman mo na. Sino ang makapagsasabi, maaaring may matutuhan kang bagong kaalaman mula rito.

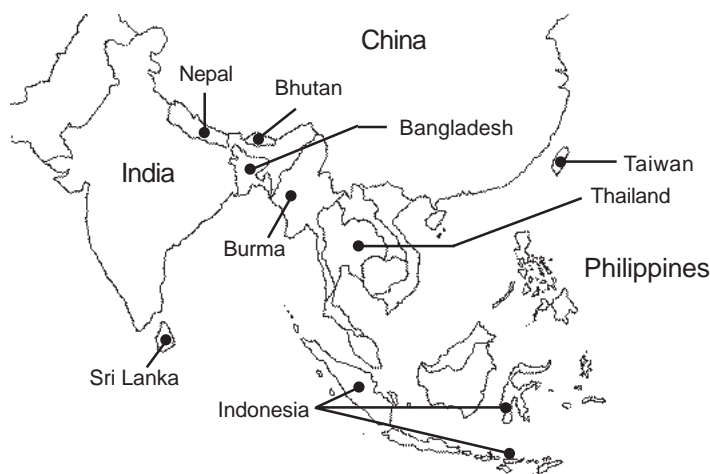
Kung mababa ang iyong iskor, huwag mabahala. Nangangahulugan itong para sa iyo ang modyul na ito. Makatutulong ito sa iyo upang maintindihan ang ilang mahahalagang konsepto na magagamit mo sa pang-araw-araw na buhay. Kung pag-aaralan mong mabuti ang modyul na ito, matututuhan mo sa lahat ng sagot sa mga tanong sa pagsusulit at marami pang iba! Handa ka na ba?

Ilipat sa susunod na pahina para simulan ang Aralin 1.

Ang Dakilang Kaluluwa

Tanyag sa maraming bagay ang bansang India. Kilala ito sa mga maaanghang na pagkain, mga kakaibang tanawin at makulay na kasaysayan. Marahil, nakakita ka na rin ng ilang Indian sa iyong komunidad. Ito ang mga taong kalimitang tinatawag nating *Bumbay*.

Alam mo ba kung saan ang India? Ito ay nakikita sa katimugang bahagi ng Asya. Dating kolonya ng Britanya (Great Britain) ang India. Ibig sabihin, dating teritoryo ng mga Ingles (British) ang India. Hindi malayang namuno ng sarili ang mga Indian; ang mga Ingles ang namalakad ng kanilang pamahalaan.

May naiisip ka bang pagkakatatulad ng India at ng Pilipinas? Katulad ng India, naging kolonya rin ang Pilipinas. Una, pinamunuan tayo ng Espanya at pagkatapos, ng Estados Unidos. Lumaban nang matagal at magiting ang mga Indian at mga Pilipino para sa kanilang kalayaan.

Nakamit ng India ang kanilang minimithing kalayaan noong 1947, salamat sa pamumuno ni Mohandas Gandhi. Sa araling ito, mababasa mo ang buhay ni Gandhi. Malalaman mo kung paano niya inakay ang mga mamamayan ng India patungo sa kalayaan sa pamamagitan ng mapayapang pamamaraan.

Matapos mong pag-aralan ang araling ito, makakaya mo nang :

- ◆ mailarawan ang mga ginawa ni Mohandas Gandhi;
- ◆ maisuri ang kanyang mga kontribusyon para sa kapayapaan; at
- ◆ magamit ang mga halimbawa ni Gandhi sa pagkamit ng kapayapaan sa ating lipunan.

Pag-aralan at Suriin Natin Ito

Pag-aralan ang pahayag sa ibaba.

“Kung katapangan ang mamatay para sa isang taong lumalaban kahit walang kalaban-laban, higit na katapangan ang tumangging lumaban ngunit tumatanggi ring sumuko sa mangangamkam.”

Ano ang ibig sabihin ng pahayag na ito ?

Alam mo ba kung saan nanggaling ang pahayag na ito? Ito ay hango sa di marahas na paniniwala (*nonviolent belief*) ni Mohandas Karamchand Gandhi.

Binibigyang kahulugan ng pahayag ang salitang katapangan. Ipinahihiwatig sa atin na ang katapangan ay hindi lang nasusukat ng gawaing pakikipaglaban sa anumang uri ng pang-aapi sa pamamagitan ng marahas o agresibong pagkilos. Ang pinakadakilang uri ng katapangan ay ang pagkamit ng kalayaan sa pang-aapi sa di-marahas na pamamaraan, tulad ng mapayapang protesta o demonstrasyon. Binibigyan din na hindi dapat tumanggap ng pang-aapi ang sinumang tao bilang karaniwan anyo ng buhay.

Makakaisip ka ba ng kahit anong pangyayari o sitwasyon na maaaring paggamitan ng pahayag na ito? Pag-isipan mong mabuti ang pangyayari o sitwasyong ito at tanungin ang sarili kung sino ang nagbigay-daan dito.

Nakaisip ka ba ng isang pangyayari o sitwasyon na maaaring paggamitan ng pahayag na ito. Kung mayroon, mabuti! Mataas ang kamalayan mo hinggil sa mga nangyayari sa iyong paligid.

Kung wala kang maisip, huwag sasama ang loob mo. Ito ang iyong pagkakataong malaman ang isang pangyayari o kalagayan na naganap nang hindi gumamit ng karahasan.

Magpatuloy ka sa pagbabasa at baka makakita ka ng pangyayari o sitwasyon na maaaring paggamitan ng pahayag.

Basahin Natin Ito

Sino si Mohandas Karamchand Gandhi? Paano niya ipinaglaban ang kalayaan sa India? Ipagpatuloy ang pagbasa upang malaman ang kasagutan.

Ipinanganak si Mohandas Gandhi noong Oktubre 2, 1869. Ikinasal siya sa gulang na 13, na siyang tradisyon ng mga Hindu. Hinduism ang relihiyon ni Gandhi. Naglaon, pununta siya sa London upang mag-aral ng abogasiya.

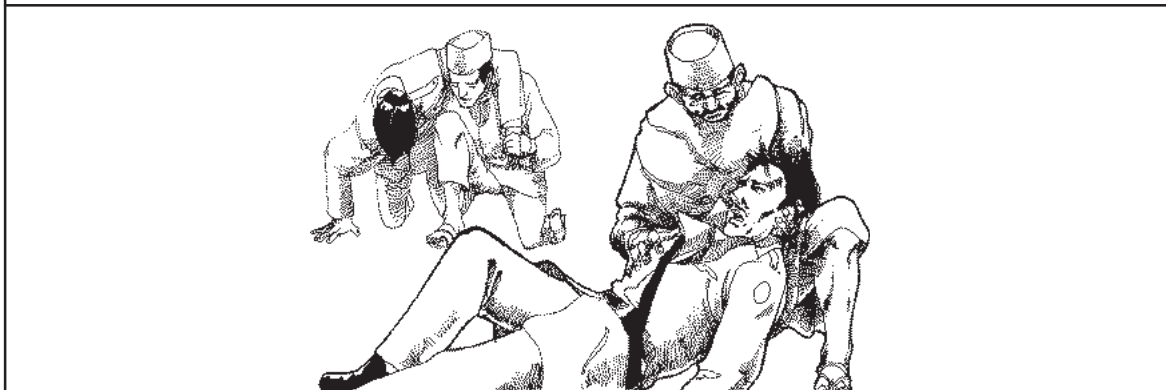

Noong 1891, bumalik siya sa India upang magsanay sa abogasiya nguni't hindi nagtagumpay dahil siya'y masyadong mahiyain. Kaya nagpunta siya sa Timog Africa, isa ring kolonya ng Britanya, upang magtrabaho bilang abogado para sa isang kompanya ng Indian. Sa Timog Africa niya unang napansin ang di-makatarungang pakikitungo ng mga Ingles sa mga Indian.

Bakit mo ako pilit na pinapaalis sa aking upuan?

Tangang Indian! Hindi mo ba alam na para lang sa mga puti ang upuang iyan? Pinapapunta sa likuran ng tren ang mga maykulay!

Nanatili siya sa Timog Africa ng 20 taon upang tulungan ang mga Indian na lumaban para sa kanilang karapatan. Kahit na mayroon siyang ipinaglalaban, nagpakita pa rin siya ng suporta sa mga nananakop na Ingles. Sa digmaan sa pagitan ng mga Ingles at Olandes (Dutch), nagtatag siya ng mga ambulansyang pulutong na binubuo ng mga Indian upang tulungan ang mga nasaktang sundalong Ingles.

Isinagawa ni Gandhi ang unang sambayang di-pagsunod (*civil disobedience*) sa Timog Africa. Sambayang di-pagsunod ay isang paraan ng pagtanggong sundin ang ilang batas ng pamahalaan.

Mga kasamang Indian, huwag nating sundin ang lahat ng mga di-makatarungang batas na ipinapataw sa atin ng pamahalaan ng Ingles.

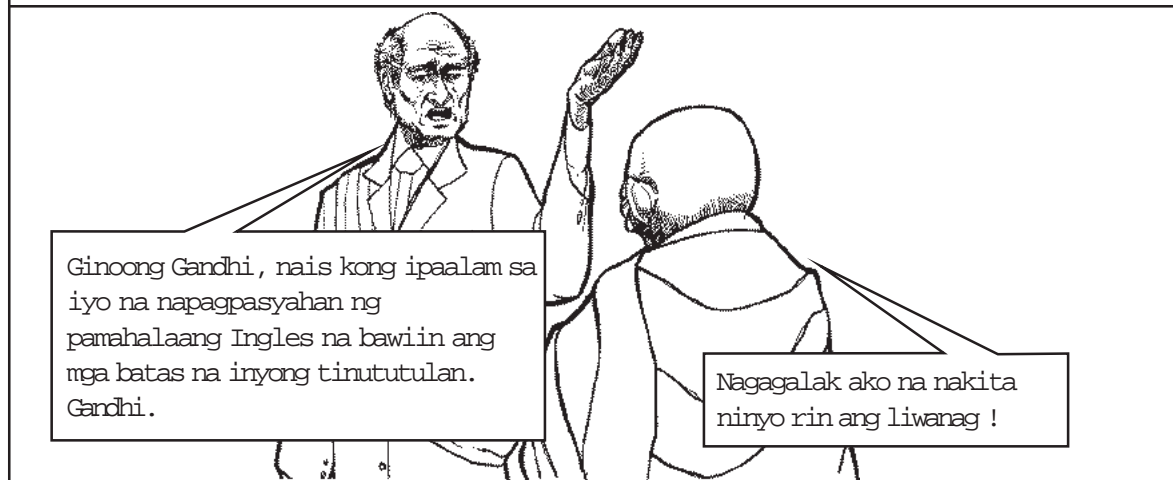

Dahil dito, dinakip at ikinulong sa bilangguan si Gandhi at iba pang Indian.

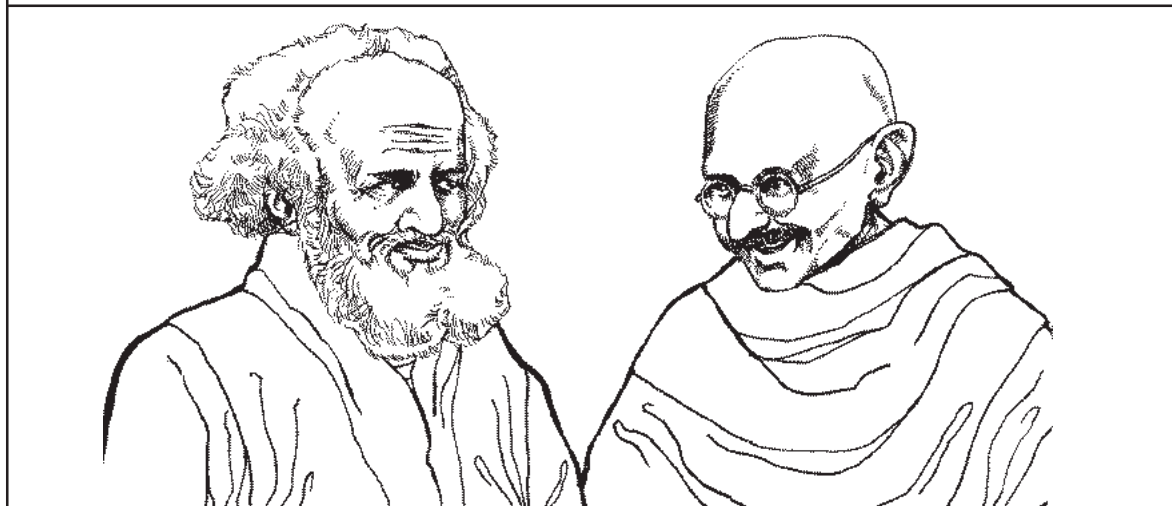
Nagpursigi pa rin si Gandhi sa kanyang rally sa pang-aapi sa Timog Africa sa panamagitan ng paglunsad ng mga mapayapang martsa o rally sa lahat ng bahagi ng bansa. Sa wakas, pinagbigyan din ng Ingles ang kahilingan ng mga Indian.

Bumalik si Gandhi sa India noong 1915. Muli niyang ipinakita ang kanyang suporta sa mga Ingles noong Unang Digmaang Pandaigdig sa panamagitan ng pagtatatag ng ambulansyang brigada.

Mahatma ang ipinangalan kay Gandhi ng makatang Indian na si Rabindranath Tagore. Dakilang kaluluwa ang ibig sabihin ng Mahatma.

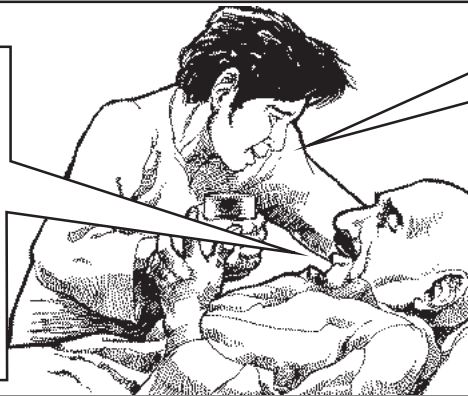
Nagkaroon ng sistemang kasta (*caste system*) sa India. Nahahati sa apat na kasta ang lipunan. Tinatawag na mga *untouchables* ang kasama sa pinakamababang kasta. Pinapaniwalaan ng mga nasa nakatataas na kasta na marumi ang buhay-pananampalataya. Hindi nararapat kausapin ng mga kabilang sa nakakataas na kasta ang mga *untouchables*. Ikinagulat ng maraming kasamang Indiyang ang pagyakap ni Gandhi sa mga *untouchables* at pagtanggap sa kanila sa kanyang komunidad.

Tinatawag kitang *Harijan* dahil anak ka rin ng Diyos.

Tinulungan niya ang mga naaaping manggagawa sa pamamagitan ng pagyakap sa kanilang gamitin ang sambayanang di-pagsunod o *civil disobedience*. Nang nawawalan na ng pag-asaang mga nagwewelgang manggagawa sa isang probinsya ay nag-ayuno (*fast*) siya upang mahikayat silang ipagpatuloy ang kanilang welga.

Aking batang kaibigan, hindi ako nag-aayuno upang hikayatin ang kalaban na makinig. Nag-aayuno ako upang bigyang lakas ang ating mga kapatid na ipagpatuloy ang kanilang welga.

Munting Ama, ilang araw ka nang hindi kumakain. Ito ba ang paraan mo upang pilitin ang pamahalaan na makinig sa mga hinaing ng mga manggagawa?

Noong 1920, nagpasimuno siya ng isang kampanya para sa di-pagtulong sa pamahalaan ng Ingles. Ibig sabihin, hindi nagbayad ng kanilang buwis ang mga magsasaka.

Mula ngayon, ititigil dinratin ang pagbili ng alak.

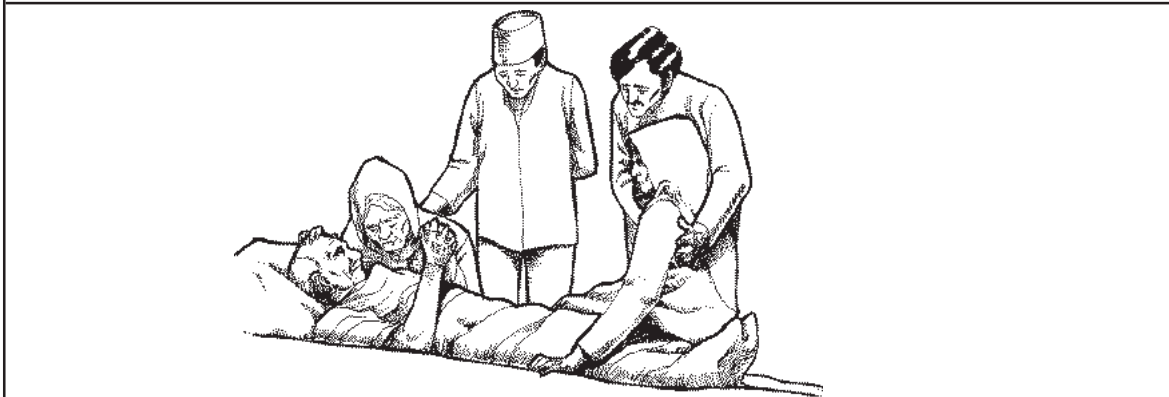

Dapat lamang dahil alam nating lahat na mapupunta lamang sa pamahalaang Ingles ang benta ng alak.

Noong 1922, inaresto siya at nilitis ng pamahalaang Ingles. Nahatulan siyang mabilanggo ng anim na taon ngunit pinalaya siya pagkatapos ng halos dalawang taon dahil sa isang operasyon sa kanyang apendiks.

Nakita ni Gandhi na ang hidwaan sa pagitan ng mga Hindu at Muslim ang pinakamalaking hadlang sa kalayaan ng mga Indian. Ang mga Hindu at Muslim ang dalawang pinakamalaking grupong relihiyoso sa India. Ang mga pagkakaiba sa paniniwala ang naging ugat ng kanilang di-pagkakaunawaan at mga labanan. Nag-ayuno si Gandhi ng 21 araw upang itigil ng mga Hindu at Muslim ang kanilang pag-aaway.

Pagsapit ng 1930, hindi pa rin ibinigay ng mga Ingles ang kalayaan ng India. Sinabi ni Gandhi sa kinatawan ng Britanya na maglulunsad ang mga mamamayan ng India ng sambayanang di-pagsunod o "civil disobedience" bilang tanda ng kanilang protesta. Isa sa mga pinakatanyag na tutol-protesta ay ang paghamon sa batas sa asin. Pinigilan ng batas na ito ang mga Indian na gumawa ng sarili nilang asin. Mabigat ito para sa maraming mga dukhang Indian. Sa isang martsa, pinangunahan ni Gandhi ang libo-libong Indian na pumunta sa dagat upang sumandok ng tubig-alat at ipatuyo ito.

Ngunit, pinawalan din sila kaagad ng mga Ingles.

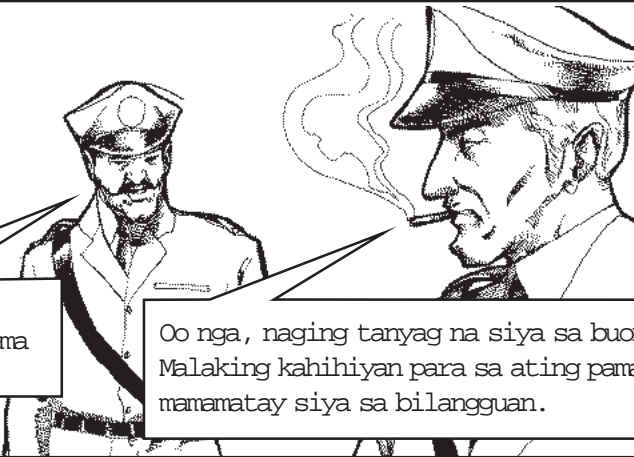
Kinakailangang
pakawalan natin silang
lahat. May ilang daang
libong tao na ang
nakakulong dahil sa
paglabag sa batas sa
asin!

Pinagpatuloy ni Gandhi sa India ang pangangaral ng di-marahas na paghihimagsik. Noong 1942, dinakip siya at ilan niyang mga pinuno. Nag-ayuno siyang muli na muntik na niyang ikinamatay.

Nagiging isang
malaking problema
itong si Gandhi.

Oo nga, naging tanyag na siya sa buong mundo.
Malaking kahihiyang para sa ating pamahalaan kung
mamamatay siya sa bilangguan.

Habang lumalapit ang kalayaan ng India, balisa pa rin si Gandhi sa hidwaan ng mga Muslim at Hindu. Nais ng mga Muslim na magkaroon ng sariling bansa. Muli siyang nag-ayuno.

Maliit na Ama, itigil na
ninyo ang pag-aayuno.
Mamamatay kayo kapag
hindi kayo kumain kaagad.

Ipinangako namin na hindi
na kami makikipaglaban sa
isa't isa.

Nakamit ng India ang kanyang kalayaan noong Agosto 15, 1947, matapos nang pagpapatupad ng pinakadakilang di-marahas na paghihimagsik sa kasaysayan ng mundo.

Pinaslang si Gandhi ng isang Hindu na nag-akalang pumapanig siya sa mga Muslim. Binaril siya noong Enero 30, 1948, sa isang dasalang pagtitipon (prayer meeting). Ang pangalan ng Panginoon ang huli niyang binitiwang salita.

Magbalik-aral Tayo

Magbalik-aral tayo tungkol sa natutunan mo tungkol sa buhay at gawain ni Mohandas Gandhi at ang kanyang pakikipaglaban para sa kalayaan ng India. Subukang sagutin ang sumusunod na tanong :

1. Anong uri ng tao si Mohandas Gandhi?

---

2. Sumasang-ayon ka ba sa pagtawag sa kanyang Mahatma o Dakilang Kaluluwa? Bakit o bakit hindi?

---

3. Paano inakay ni Gandhi ang mga mamamayan patungo sa kalayaan?

---

4. Kung ikaw ang nasa katayuan niya, gagawin mo rin ba ang kanyang mga ginawa?

Maaari mong ihambing ang iyong mga sagot sa *Batayan sa Pagwawasto* sa pahina 53.

Alamin Natin

Nabuksan ni Mohandas Gandhi ang mga mata ng mga manunupil na Ingles sa mga ginagawa nilang pang-aapi. Ginawa niya ito sa mapayapang paraan. Hindi na kinailangang gumamit siya at ang kanyang mga tagasunod ng baril upang hikayatin ang mga Ingles na bigyan sila ng kalayaan. Ang pagtutol sa pagsunod sa mga di-makatarungang batas at magdaos ng mga mapayapang martsa ang kanilang ginawa.

Ano ang tinuro ni Gandhi sa mundo? Itinuro sa atin ni Gandhi na upang maging mga tagapaghatid ng kapayapaan, dapat nating ipatupad ang sumusunod:

Magalit sa maling gawain, huwag gumawa ng mali.

Itinuro ni Gandhi sa kanyang mga tagasunod ang kaisipang *satyagraha* o tahimik na pagsalungat (*passive resistance*). Nais ng isang taong sumusunod sa *satyagraha* na maging wagas at mapagmahal, hanggat maaari. Isinasabuhay rin niya ang *ahimsa* o ang paraan ng paggawa na hindi nakakasakit ng ibang tao. Ayon kay Gandhi, tama lang na kasuklaman ang maling gawain dahil sa pinsala na nagagawa nito sa tao. Subalit, hindi nararapat na kasuklaman natin ang mga taong nakagawa ng maling gawain. Nararapat na ipaalam natin sa kanila ang ginawang kamalian ngunit gawin natin ito sa paraang hindi nakasasakit sa kanila.

Ito ang dahilan kung bakit hindi nagsalita si Gandhi ng anumang masama laban sa mga Ingles sa kabila ng kanyang pagtutol sa kanilang pamumuno. Noong panahon ng mga digmaang pandaigdig, tinulungan pa niya ang mga sundalong Ingles sa pamamagitan ng pagtatatag ng ambulansyang brigada.

Masipag na estudyante ng Recto High School si Lino. Nabibilang siya sa mga pinakamatalino sa kanyang pangkat. Noong panghuling pagsusulit, humingi ng ilang sagot ang isa niyang kamag-aral na si Ponso. Hindi binigyan ni Lino ng kahit anong sagot si Ponso dahil alam niyang hindi tama ang mandaya. Pagkatapos ng klase, binugbog siya ni Ponso dahil hindi niya ito binigyan ng mga sagot sa pagsusulit.

1. Kung ikaw si Lino, patatawarin mo ba si Ponso sa kanyang maling ginawa? Bakit o bakit hindi ?

---

2. Kung ikaw si Lino, ano ang gagawin mo para makita ni Ponso na mali ang kanyang ginawa?

Sumasang-ayon ka ba sa mga paniniwala ni Gandhi? Ano ang palagay mo sa mga taong malupit sa iba ? Dapat ba silang parusahan?

Ayon kay Gandhi, hindi dapat parusahan ang mga taong gumagawa ng kamalian. Nagkakamali ang lahat ng tao at hindi natin matitiyak kung sila'y nahuhusgahan natin nang tama. Samakatwid, hindi natin dapat parusahan ang mga nagkakamali. Hindi pinahihintulutan ng *satyagraha* ang anumang anyo ng karahasan.

Maghanda kang maghirap para sa iyong adhikain.

Idiniin ni Gandhi na kailangang piliin natin ang maghirap sa halip na hayaang maghirap ang iba. Sa pamamagitan ng paghihirap, maipapabatid natin sa mga tao ang adhikain na ipinaglalaban natin. Ito ang tinatawag na proseso ng pag-abot ng rason sa pamamagitan ng puso. Kapag nakita ng ating kalaban na nasasaktan tayo, makikita niya ang kamaliang nagawa niya.

Nakapagpaganap ng pagbabago si Delfin sa mga pinuno ng lokal na pamahalaan ng Maynila patungo sa mabuting pamamalakad. Ginagawa niya ito sa pamamagitan ng pagtakbo. Tumatakbo siya ng ilang milya bilang kilos protesta laban sa mga iresponsableng opisyal ng Maynila. Hindi lang siya tumakbo ng ilang milya kahit sa alanganing panahon, nag-ayuno rin siya ng ilang beses upang maipahiwatig sa mga tao ang mga isyu na tinutukoy niya. Ang mga gawaing ito ni Delfin ang nag-udyok sa mga iresponsableng opisyal na harapin ang mga isyu at problema ng lungsod. Patuloy siyang nagsumikap upang mapalaganap ang mabuting pamamalakad sa gobyerno kahit marami nang pagtatangka sa kanyang buhay.

Katulad ni Delfin, handa ka bang gumawa ng sakripisyo o dumanas ng paghihirap upang magkaroon ng pagbabago sa iyong komunidad, paaralan o trabaho? Bakit o bakit hindi?

Nag-ayuno si Gandhi ng ilang beses bilang simbolo ng protesta laban sa mga di-makatarungang batas ng Britanya. Naglunsad siya at ang kanyang mga tagasunod ng mga mapayapang martsa, nang hindi man lamang lumalaban kahit na sinasaktan na sila ng pulisya. Sa wakas, nakita rin ng mga Ingles na hindi tama ang ginagawa nilang pananakit sa mga taong hindi naman lumalaban sa kanila. Nakita rin nila na nalalagay sila sa kahiya-hiyang katayuan sa buong mundo. Hindi nagtagal, ipinagkaloob rin nila ang kalayaan ng India.

Mahirap bang isipin na hindi ka lalaban kapag sinasaktan ka na ng kalaban mo? Kung sa isang pagtatalo, bigla ka na lang sinaktan ng kausap mo, lalaban ka rin ba? Bakit o bakit hindi ?

Suwayin ang isang di-makatarungang batas kung kinakailangan.

Kapag nilabanan natin ang isang di-makatarungang batas, maaari nating hilingin sa pamahalaan na palitan ito sa pamamagitan ng pagdaraos ng mga mapayapang rally o martsa. Kung hindi matagumpay ang gawaing ito, maaaring kusang-loob nating suwayin ang batas at magpakasakit para dito. Ipinahiwatig ni Gandhi ito sa pamamagitan ng pagsuway sa maraming batas ng pamahalaang Ingles na umaapi sa mga Indian, katulad ng batas sa asin. Dahil sa pag-suway sa mga di-makatarungang batas na ito, nabilanggo si Gandhi.

Ang sadyang pagsalungat sa isang batas upang maipaglaban ang karapatang pantao ay isang gawaing tinatawag na sambayanang pagsalungat (civil disobedience).

Ngunit, kailangan ring isaisip na ang sambayanang pagsalungat ay maaaring gamitin lamang kapag may mga batas na hindi makatarungan. Hindi naman nararapat na suwayin ang isang batas dahil sa nais lang natin.

Ang apartheid ay halimbawa ng isang di-makatarungang batas sa Timog Africa. Ang apartheid ay isang batas na nagpapairal ng diskriminasyon ng mga lahi sa Timog Africa. Itinuring na aba ng mga puti ang mga maykulay at mga Asyano na nakatira sa Timog Africa ng mga puti. Nakakatanggap ng mga mabubuting hanap buhay, mas mataas na sahod, at pinahihintulatang tumakbo sa pamahalaan ang mga puti. Sa kabilang dako, nakakatanggap ang mga maykulay at Asyano ng mas mababang sahod, limitadong pagkakataong makapagtrabaho, at hindi sila pinahihintulatang tumakbo sa pamahalaan.

Naglunsad ng serye ng protesta ang mga maykulay at Asyano na nagbigay-daan upang matuklasan ng ibang bansa na dapat nang buwagin ang apartheid. Dahil dito, nagpatupad ng mga trade embargo ang mga bansa sa Kanluran. Humantong ito sa pagpapawalang-bisa ng batas ukol sa apartheid.

Noong Pebrero 16, 1986, isang linggo matapos na ipahayag ni Marcos na siya ang nanalo sa 1986 snap elections, hiniling ni Corazon “Cory” Aquino sa kanyang mga kababayan na ipatupad ang sambayanang pagsalungat (civil disobedience). Hiniling sa mga tao na huwag tangkilikin (boycott) ang mga produkto at serbisyo ng pamahalaan at mga kompanya ng mga kaibigan ni Marcos. Ang paggamit nila ng sambayanang pagsalungat ay bilang protesta sa mga pang-aabuso at katiwalian ng pamahalaan sa pagpapatakbo ng bansa. Halimbawa ng pagsalungat na ito ay ang biglaang pagbitiw ng suporta ng simbahan, mga pinansiyal na institusyon, at mga tao sa ibat ibang bangko na naging sanhi ng pagkalugi sa pananalapi. Pagkatapos ng kampanya para sa sambayanang pagsalungat naganap ang EDSA Revolution na nagpabagsak sa rehimeng Marcos.

Anu-ano, sa iyong palagay, ang iba pang pamamaraan ng pagpapakita ng sambaya-nang pagsalungat?

Sa iyong palagay, lubha bang mahirap sundan ang pamamaraan ni Gandhi? Hindi kinakailangang maging dakila o kilalang tao upang magawa ang tulad ng nagawa niya. Si Gandhi mismo ay isang ordinaryong tao lamang na nagkaroon ng tibay ng loob na panindigan kung ano ang tama. Pinanindigan niya ang kanyang mga prinsipyong tumatangkilik sa kapayapaan. Dapat rin nating alalahanin na sinakripisyo niya ang maraming bagay, katulad ng kayamanan, upang magamit ang kanyang mga prinsipyo. Nais mo ba siyang tularan? Maaari, sa pamamagitan ng paggagawa ng sa palagay mo ay tama nang hindi nakakasakit sa ibang tao.

Pag-isipan Natin Ito

Isipin mo na naharap ka sa bawat isa sa sumusunod na pangyayaring nagtatangkang sirain ang kapayapaan. Sa paggamit ng mga itinuturo ni Gandhi, paano mo lulutasin ang mga hidwaang ito ?

1. Umupa ka ng isang puwesto sa palengke at binayaran mo ang mga butaw sa konseho ng barangay. Isang araw, nagpatupad ng resolusyon ang konseho na itaas ang upa ng lahat ng puwesto sa palengke. Gagamitin ang nalikom na pera upang bumili ng mga sasakyan ng mga konsehal. Masyadong mataas ang pagtaas ng upa na sa palagay mo'y hindi mo na makakayanang bayaran ang mga butaw galing sa mga naipon mo. Kinausap mo ang ibang mga tindera sa palengke at napagkasunduan ninyong di-makatwiran ang pagtaas sa upa.

---

2. Nagtatrabaho ka sa isang pagawaan ng sapatos. Hinihiling ng unyon ng mang-gagawa sa pamunuan na itigil na ang di-makatarungang pagtanggag sa mga empleyadong buntis. Sa halip na ibigay ang kahilingan ng unyon, tinanggal ng pamunuan ang lahat ng lider ng unyon.

Ihambing ang iyong mga sagot sa nasa *Batayan sa Pagwawasto* sa pp. 53–54.

Pag-aralan at Suriin Natin Ito

Basahin ang sumusunod na lathalain.

Ang Rebolusyon sa EDSA

Isa sa mga pinakamatinding pagbabago sa kapangyarihan sa kasaysayan ng Pilipinas, na naging bunga ng di-marahas na pakikibaka, ang Rebolusyong sa EDSA noong 1986.

Pagkatapos ng pagpaslang sa lider ng oposisyon na si Benigno Aquino Jr. noong 1983, lalong naging matindi ang mga kilos protesta laban sa rehimen ni Ferdinand Marcos. Makalipas ang tatlong taon, tumawag si Marcos ng snap elections. Tumakbo laban sa kanya ang na-byudang si Corazon Aquino. Sa gitna ng malawakang pandaraya sa mga balota at iba pang katiwalian, hinirang na panalo si Marcos.

Nguni't hindi tinanggap ng nakararami sa mga mamayanang Pilipino ang tagumpay ni Marcos. Bago maluklok sa puwesto si Marcos, nagbitiw sa tungkulin ang kalihim ng Tanggulang Pambansa na si Juan Ponce Enrile. At nang pinaplano na ng pamahalaan na arestuhin ang karamihan sa mga lider ng oposisyon, inipon ni Enrile ang mga 400 ng kanyang mga tauhan sa Kampo Aguinaldo. Sumama rin dito ang dating Heneral na si Fidel Ramos. Dumulog sila kay Cardinal Sin, na siya namang humingi ng suporta sa mga taong-bayan. Mahigit dalawang milyong tao ang sumali sa EDSA sa loob ng apat na araw upang ipadama ang "people power" o kapangyarihan ng taong-bayan.

Ang mga mamamayan na galing sa iba't ibang sektor na sumuporta kay Enrile at Ramos, ay nagpunta sa EDSA na may dalang mga pagkain, bulaklak at awitin. Inalok nila ang mga ito sa mga sundalong sumusuporta kina Enrile at Ramos, at kahit sa mga nasasailalim pa rin sa utos ni Marcos. Ang mga taong ito rin ang gumamit ng kani-kanilang katawan upang harangin ang mga tangke at iba pang mga sasakyang militar na maaaring pumasok sa Kampo Aguinaldo. Hindi gumamit ng anumang uri ng karahasan ang mga tao laban sa mga sundalo ni Marcos.

Noong Pebrero 25, hinirang ni Claudio Teehankee, mahistrado ng Korte Suprema, si Corazon Aquino bilang Pangulo ng Pilipinas. Isang bagong konstitusyon ang nabalangkas at nagkaroon ng mga bagong lider ang pamahalaan. Dahil sa kakaibang mapayapang rebolusyon sa EDSA, nakilala sa buong mundo ang mamamayang Pilipino at, sa ilalim ng pamumuno ni Aquino, itinayo ang pamahalaan na demokrasya muli ang batayan.

Subukan Natin Ito

1. Ano ang hinarap na suliranin ng mga Pilipino sa ilalim ng administrasyon ni Marcos ?

---

2. Paano nila nilutas itong suliranin na ito ?

---

3. Alin sa mga pagtuturo ni Gandhi ang kanilang ginamit sa paglutas ng suliraning ito ?

Ihambing ang inyong mga sagot sa nasa *Batayan sa Pagwasto* sa pahina 54.

Alamin Natin

Isa sa mga pinaka-mahalagang tao sa buong mundo ay si Mohandas Karamchand Gandhi. Pinatunayan niya na maaaring lumaban nang matagumpay na hindi gumagamit ng karahasan. Sa buong buhay niya ay ipinaglaban niya ang mga sumusunod :

- ◆ pagkatao ng tao;
- ◆ pagbibigay-daan (tolerance);
- ◆ pag-isipan ; at pinaka-mahalaga
- ◆ walang karahasan

Ipinakita ni Gandhi ang daan patungo sa lalong mabuting kamunduhan sa pamamagitan ng mga bagay na ginawa niya para sa mga mahihirap. Hanggang ngayon, marami pa ring tao ang nagmamahal sa kanya at gumagamit ng kanyang pilosopiya na di-paggamit ng karahasan upang magdulot ng pagbabago sa mundo.

Ipakita sa mga sumusunod na halimbawa kung gaanong kalaki ang impluwensya ni Gandhi sa buong mundo.

Sa pagtutol sa digmaan, ang mga taong gumamit ng paniniwala ni Gandhi ay nag-martsa sa mga lungsod upang hikayatin ang mga mamamayan na huwag pumunta sa digmaan.

Sa pagtutol sa pagtatapon ng mga duming nukleyar at paggamit ng mga sandatang nukleyar, nakahanap ang mga mamamayan ng kaisang boses. Umuupo ang mga demonstrador sa kalye sa harap ng isang estasyon ng lakas-nukleyar (nuclear power station) o hinaharang ang daanan ng mga trak o tren na may dalang dumi o sandatang nukleyar.

Isa pang popular na halimbawa ay noong 1996 nang nagsagawa ang mga Pranses ng mga pagsusubok sa kanilang mga sandatang nukleyar sa Pasipiko. Inilathala ito sa buong mundo at maraming tao ang tumutol dito. Naglunsad ng mga martsa upang iprotesta ang ginagawang pagsusubok ng mga sandatang nukleyar ng mga Pranses.

Hindi lang sa paniniwalang paggamit ng di-marahas na pamamaraan ng protesta naimpluwensiyahan ni Gandhi ang daigdig. Ipinakita rin niya sa mundo na may mga karapatan din ang mga tao. Binigyan niya ng halaga at respeto ang mga tao, lalong-lalo na ang mga minorya at mga taong buong buhay na nakararanas ng pang-aapi.

Hinimok niya ang lahat upang panindigan ang kanilang mga karapatan at tumutol sa karahasan. Ipinakita ni Gandhi sa buong daigdig na maaaring lumaban para sa ating mga karapatan at kung paano ito magtatagumpay kung maraming tao ang sama-samang lalaban para sa iisang adhikain.

Subukang balik-tanawin ang rebolusyon sa EDSA. Sa palagay mo ba'y matatapos kaya ang rehimen ni Marcos kung walang pagkakaisa sa EDSA? Hindi magiging matagumpay ang rebolusyon sa EDSA kung hindi nakilahok ang bawat Pilipino upang magprotesta laban kay Marcos. Ipinaintindi kay Marcos na ang malaking pagdagsa ng tao sa EDSA noong Pebrero 22 hanggang Pebrero 25, 1986 ay isang pahiwatig na panahon na upang bitiwang ang kanyang kapangyarihan sa Pilipinas. Ipinakita ng pagkakaisa ng mga tao sa ibang bansa tulad ng Estados Unidos na nais na ng mga Pilipino ang pagbabago sa ating administrasyon. Dahil dito, naudyok ang pangulo ng Estados Unidos na hikayatin si Marcos na pumunta o magpatapon(exile) sa Hawaii.

Malayo na ang narating ni Gandhi mula nang siya ay naging abogadong Indian na nakasuot Ingles. Marami siyang ginawang sakripisyo sa buhay upang makamit ang kalayaan. Ang kanyang panata na maging wagas ang nag-udyok sa kanya upang hindi pansinin ang kayamanan ng tao. Sa halip, inalay niya ang kanyang buong buhay sa pagpapalaganap ng mapayapang demonstrasyon upang makamit ang mga karapatan at kalayaan laban sa pang-aapi.

Alamin Natin ang Iyong mga Natutuhan

Pag-aralan ang sumusunod na pangyayari. Sagutin ang sumusunod na tanong habang iniisip ang mga itinuro ni Gandhi tungkol sa pagkamit ng kapayapaan.

1. Mahigit sampung taon nang nakatira si Minda at ang kanyang pamilya sa Barangay Tejeros. Iskuwater sila at ang iba pang 100 na pamilya sa isang lupain na pag-aari ni Ginoong Quintos. Isang araw, hinarap sila ng mga armadong guwardiya ni Mr. Quintos at inutusang lumikas sa susunod na araw. Nagbanta rin ang mga guwardiya na hindi sila mag-aatubiling saktan ang mga iskuwater kapag hindi sila lumikas. Pagkatapos, narinig ni Minda na nagbabalak ang ilan sa kalalakihan ng kanyang komunidad na bugbugin ang mga guwardiya ni Ginoong Quintos.
  - a. Tama ba na ipagtabuyan ng mga guwardiya ni Ginoong Quintos ang mga iskuwater? Bakit o bakit hindi?
_____
_____
  - b. Tama ba ang kalalakihan sa balak nilang bugbugin ang mga guwardiya ni Ginoong Quintos? Bakit o bakit hindi?
_____
_____
  - c. Kung ikaw si Minda, ano ang gagawin mo?
_____
_____
2. Pinagbintangan ang anak na lalaki ng mayor ng bayan ng Magdiwang ng panggagahasa sa isang 18 gulang na babae ng nasabi ring bayan. Nakita ng limang saksi na dinakip at isinakay sa kotse ng anak ng mayor ang babae. Itinanggi ng mayor ang mga akusasyon tungkol sa kanyang anak. Binanggit pa niya na lumabas ang kanyang anak kasama ng kanyang mga kamag-anak sa araw na nagahasa ang babae. Walang ginawang imbestigasyon ang mga pulis dahil ipinaalam ng mayor sa hepe ng pulisiya na ito ay isang panggulong kaso lamang. Ang higit na nakalulungkot ay madalas makita sa munisipyo ang anak ng mayor kasama ng kanyang mga kaibigan.
  - a. Dapat bang mag-protesta ang mga mamamayan ng Magdiwang hinggil sa ginawa ng mayor o dapat bang tumahimik na lang sila ? Bakit o bakit hindi ?
_____
_____
  - b. Ano ang mga hakbang na dapat nilang isagawa kung sakaling mapagpasyahan nilang iprotesta ang ginawa ng mayor?
_____
_____

Katulad ba ng iyong mga sagot ang mga nakasulat sa *Batayan sa Pagwawasto* sa pahina 55? Kung katulad, magaling! Handa ka nang magpatuloy sa susunod na aralin.

Tandaan Natin

1. Inakay ni Mahandas Gandhi, na tinatawag ring Mahatma, ang mga mamamayan ng India upang lumaban para sa kalayaan sa pamamagitan ng mapayapang pamamaraan.
2. Itinuro ni Gandhi sa daigidig na maaaring makamit ang ating mga mithiin sa pamamagitan ng mapayapang pamamaraan. Magagawa natin ito sa pamamagitan ng sumusunod :
  - ◆ Magalit sa maling gawain, huwag sa gumawa ng mali.
  - ◆ Maghanda kang maghirap para sa iyong adhikain.
  - ◆ Suwayin ang isang di-makatarungang batas kung kinakailangan.

Tagapaglaban ng Kalayaan

Kung maaalala mo sa Aralin 1, tumira si Gandhi nang matagal na panahon sa Timog Aprika. Noong mga panahong iyon, ang mga Ingles ang namumuno sa Timog Aprika. Higit na nakararami sa mga taga-Timog Aprika ang itim ngunit sa loob ng mahabang panahon, pinamunuan ang bansa ng mga puti. Malupit ang pamumuno ng mga puti, ninakaw pati ang mga karapatan ng mga itim. Maraming mga itim, gayun na rin ang mga maykulay at ilang puting nagnanais rin ng kalayaan ang tumindig at lumaban sa kalupitan ng mga puti. Marami sa kanila ang nabilanggo at ang iba ay namatay. Tatawagin natin ang mga tulad nila bilang tagapaglaban ng kalayaan. Isa sa matatapang na taong ito ay isang abogado na nagngangalang Nelson Mandela. Hindi tumigil si Mandela sa pakikibaka hanggang sa maakay niya ang mga mamamayan ng Timog Aprika patungo sa kalayaan.

Tatalakayin ng araling ito kung paano nakamit ni Mandela ang kalayaan para sa mga Timog Aprikanong itim at paano siya naging pangulo ng bansang ito. Titingnan rin natin ang mga payapang paraan na ginamit niya upang maisaayos ang mga hidwaan sa kanyang bansa.

Matapos pag-aralan ang aralin, makakaya mo nang:

- ◆ mailarawan ang mga gawain ni Nelson Mandela;
- ◆ masuri ang kanyang mga kontribusyon para sa kapayapaan; at
- ◆ magamit ang halimbawa ni Mandela upang makamit ang kapayapaan sa ating lipunan.

Subukan Natin Ito

Makikita sa ibaba ang mapa ng mundo. Bilugan ang lugar kung saan matatagpuan ang Timog Aprika.

Ihambing ang iyong sagot sa *Batayan sa Pagwawasto* sa pahina 55.

Pag-isipan Natin Ito

Pag-aralan ang pahayag sa ibaba.

Ang pakikipaglaban ang aking buhay.

1. Ano ang ibig sabihin ng pahayag na ito ?

---

2. Nakaranas ka na ba ng isang mahirap na sandali sa iyong buhay ? Tungkol saan ang naging karanasan mo ?

Kilala mo ba si Nelson Rolihlahla Mandela ?

Galing sa kanya ang pahayag na binigyan mo ng pagpapakahulugan. Isinabuhay ni Nelson Mandela ang kahulugan ng pakikipaglaban. Pinangunahan niya ang pagtutol laban sa apartheid nang buong gilas at katatagan. Ginugol niya ang halos tatlong dekada ng kanyang buhay sa bilangguan. Isinakripisyo niya ang kanyang pribadong buhay at kabataan para sa kanyang kapwa-Aprikano. Nanatili siyang pinakamamahal at tanyag na bayani ng Timog Aprika.

Ang pahayag ay tungkol sa paghihirap ng isang tao at ang kanyang mga sakripisyo sa buhay. Ito ay maaaring naging isang mahabang sandali ng paghihirap, pagpapakasakit, at kalungkutan sa buhay ng isang tao.

Para kay Nelson Mandela, nakipaglaban siya dahil sa kanyang pangarap. Inasam niya ang pagwawalang-bisa ng apartheid sa Timog Aprika.

Para sa sinumang tao na gagamit ng pahayag na ito, malalaman nating siya ay dumaan na sa maraming paghihirap, sakripisyo at pasakit sa buhay.

Sa pagpatuloy mo sa araling ito, mauunawaan mo kung bakit sinabi ni Nelson Mandela ang pahayag na tinalakay natin. Malalaman natin ang kanyang mga pakikipaglaban at ang kanyang mga nakamit mula sa mga pakikipaglabang ito.

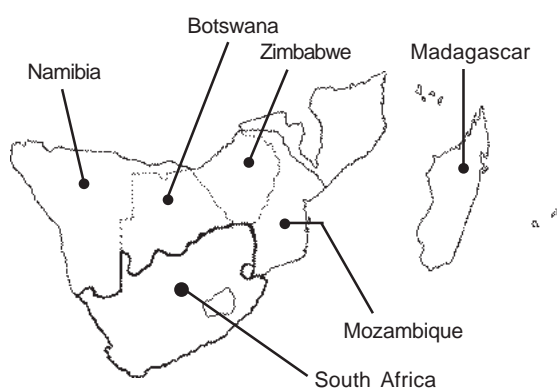

Pag-aralan at Suriin Natin Ito

Basahin ang sanaysay sa ibaba tungkol sa kasaysayan ng Timog Aprika.

Mula pa 1652 nagsimulang manirahan ang mga dayong taga-Netherlands sa Timog Aprika. Silang mga unang nanirahan o mga kolonista ay nakilala bilang mga Boer, na nangangahulugang magsasaka sa wikang Olandes. Pinalawak ng mga kolonista ang kanilang nasasakupang lupa at sa proseso ay itinaboy ang mga katutubong itim na Timog Aprikano.

Noong 1775, dumating ang mga Ingles at inagaw ang Cape Town sa Timog Aprika. Naging sanhi ito ng digmaan sa pagitan ng mga Boer at mga Ingles, na tinawag na Digmaan ng mga Boer.

Nanalo sa digmaan ang mga Ingles noong 1902. Ito ang nagbigay sa kanila ng kapangyarihan sa dating mga probinsiya ng mga Boer, ang Transvaal at Estado ng Orange Free. Noong 1909, pinagtibay ng Akto ng Timog Aprika ang pagpapatupad ng mga patakaran hinggil sa pagsakop sa mga itim na Timog Aprikano. Itinatag rin

ang isang pamahalaan na tanging ang mga puti lamang ang namuno.

Sa mga sumunod na taon, maraming batas ang pinairal na naghirang sa Timog Aprika bilang isa sa pinakamapang-aping rehimen ng nakaraang siglo. Inutos sa mga batas na ito kung saan lang maaaring tumira at magtrabaho ang mga itim at ibang mga katutubong minorya, kung sino ang maaari nilang pakasalan at iba pa. Nang umakyat sa kapangyarihan ang mga puti ng Nationalist Party noong 1948, maraming alintuntunin ang ipinasa at ginawang legal ang pagiging lipunan na nagbubukod-uri ng lahi (isang lipunan na ang mga mamamayan ay hiwalay ayon sa lahi). Ang sistemang ito ay tinatawag ngayon na *apartheid* na nangangahulugang paghihiwalay sa wikang Aprikano.

Sa pagpapatupad ng *apartheid*, ang mga puti ang lahi na nakatataas. Nakakuha sila ng mga trabahong matataas ang suweldo at higit na mabuting pagkakataon sa hanapbuhay. Higit na mababa ang bayad sa mga itim kahit na ang trabaho ay katulad lang ng sa puti. Mayroong mga taksi, paaralan, palaruan at libangan na para lamang sa mga puti. Bawal magpakasal ang mga itim sa puti. Ang mga puti lamang ang maaaring tumakbo sa pamahalaan at bumoto. Sila rin ang may kapangyarihan sa lahat ng mga negosyo at lupain sa Timog Aprika.

Hindi lamang ginawang makapangyarihan ang *apartheid* ang mga puti sa Timog Aprika, humantong din ito sa pagkaubos ng lupa para sa mga Aprikano. Halimbawa, sa pagtuklas ng diyamante at ginto sa Timog Aprika, ipinatupad ang Batas sa Lupa (o *Land Law Act*) na nagpipigil sa mga Aprikano na magbenta, umupa at gumamit ng lupain, maliban lamang kung nasa “*reserves*”. Napilitan ang mga taong lumipat sa ibang lupain. Napilitan rin silang magtrabaho sa mga mina at mga sakahan na pag-aari ng mga puti.

May mga batas na nagpipigil sa galaw ng mga Aprikano. Ito ang *Pass Law* na tumiyak na ang mga itim at iba pang mga katutubong lahi ay magtatrabaho lamang sa mga minahan o sa mga sakahan. Pinigil din ng batas na ito ang pag-alis at pagwelga sa trabaho ng mga Aprikano.

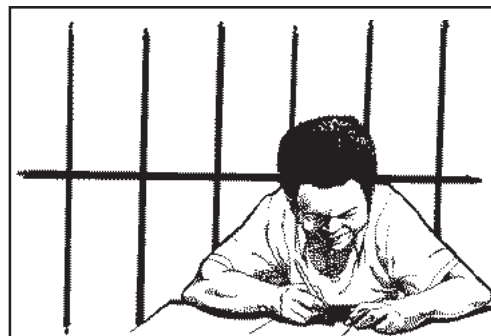
Noong 1944, sumali si Nelson Mandela at iba pang kabataang makabayan sa ANC at nagtayo sila ng Kabataang Liga ng ANC. Bumuo ang kabataan sangay ng samahan ng isang programang pagkilos upang magdaos ng mga welga, boycott, at iba pang gawaing pagtutol. Ito ay isinagawa ng ANC noong

1949 na nagbunga sa tinatawag na Kampanyang Pagtutol (*Defiance Campaign*) noong mga 1950.

Ang kampanyang ito ang nagsimula ng pagsalungat ng masa laban sa apartheid. Nagtulungan ang mga may kulay at nga puting nagboluntaryo sa kampanya. Bilang isang halimbawa, sinuway nila ang Pass Law at pumasok sila sa mga Aprikanong bayan nang walang pahintulot mula sa mga puti.

Noong 1959, nilikha ng isang grupo ng mga itim na aktibista ang Kongreso ng Pan Aprikano (KPA) o Pan African Congress (PAN) na naghangad na huwag isali ang ibang lahi sa labanan. Binugbog ng mga pulis ang mga nagpoprotestang KPA sa Sharpeville noong 1960. Sa pangyayaring ito, 69 na itim ang nabaril at nangamatay, halos lahat sa likod ang tama. Tinawag ang pangyayaring itong Sharpeville massacre.

Bunga ng pangyayaring ito, parehong hindi kinilala ng batas (outlawed) ang ANC at ang KPA. Ang sinumang nagpakita sa publiko na siya ay kasapi ng kahit alin sa dalawang grupo ay huhulihin. Pinagpasyahan ng mga pinuno ng ANC na hindi pa sapat ang ginagawang kilos protesta. Bumuo sila ng lihim na samahang militar na pinamumunuan ni Mandela. Ang grupong ito ay tinawag na *Umkhonto we Sizwe* (Ang Sibato ng Bansa) o MK. Hangarin ng grupo na labanan sa lahat ng pamamaraan ang pamahalaan ng mga puti bilang pagtatanggol sa mga mamamayan, para sa kinabukasan at kalayaan ng mga Aprikano. Gumawa ang grupong ito ng mga 200 pananabotahe o

paninira ng ari-ariang pampubliko hanggang noong 1962 nang salakayin ang kanilang himpilan at dinakip si Mandela at ibang mga lider. Nahatulan si Mandela ng habambuhay na pagkakakulong noong 1964.

Ginugol ni Mandela ang sumunod na 27 taon ng kanyang buhay sa bilangguan. Sa kabila ng kanyang pagkakakulong, patuloy pa rin siyang nagbibigay ng inspirasyon sa ibang mga Timog Aprikano na makipaglaban at manindigan laban sa apartheid.

Ang mga estudyanteng aktibista ang siyang nagpabuhay sa labang protesta. Sa bawat malaking demonstrasyon na nagaganap, sinugpo ito ng pamahalaan sa marahas na paraan. Maraming tao, higit na ang kababaihan, ang napatay sa mga marahas na gawaing ito. Dahil dito, napansin ng buong daigdig ang isyu ng apartheid.

Naging tanyag ang pangalang Nelson Mandela habang nagpapatuloy ang labanan. Nagsimula ang isang pandaigdigang kilusan upang mapilitan ang pamahalaan ng Timog Aprika na palayain si Mandela. Si Mandela, dahil sa kanyang katapangan at lubusang paglilingkod sa labanan, ay naging simbolo ng pakikibaka laban sa apartheid at paghihiwalay ng lahi (racism).

Noong 1989, si F.W. De Klerk ang naging pangulo ng Timog Aprika. Ipinangako niya na pabibilisin ang proseso ng pagbabago sa Timog Aprika bilang sagot sa mga pakikipaglaban ng mga itim at puti para sa kalayaan at sa mga nag-uumpapaw na pagdiin ng ibang mga bansa. Sinimulan niya ang mga panayam hinggil sa post-apartheid na konstitusyon na kasama ang mga kinatawan ng itinuturing noong apat na itinalagang lahing grupo (*racial group*) sa bansa (ang mga puti, itim, maykulay, at mga Asian-Indian). Noong 1990, tinanggal niya ang 30 taong pagbabawal (ban) sa grupong ANC at pinalaya ang mga bilanggong politikal, kasama si Mandela. Nagsama-sama sina De Klerk upang mabuwag nang tuluyan ang apartheid. Noong Marso 1992, bumoto ang mga puting Timog Aprikano upang itigil na ang apartheid. Noong 1993, nanalo ng *Nobel Peace Prize* sina De Klerk at Mandela.

Noong 1994, nanalo ang ANC sa kauna-unahang maramihang-lahing halalan (*multi-racial election*) sa Timog Aprika. Si Nelson Mandela ang napiling pangulo ng Timog Aprika sa halalang ito. Bilang Pangulo, binago niya ang konstitusyon. Napasa ang isang bagong konstitusyon na nagtataguyod ng karapatang pantao. Nabuwag na rin ang mahabang pamamayani ng apartheid. Nabuwag na rin ang iba pang batas, katulad ng Pass Law na nagtataguyod ng diskriminasyon.

hindi lang sa Timog Aprika kundi sa buong daigdig rin.

Hinimok niya ang bawat mamamayan ng Timog Aprika, kahit ano pa man ang kulay ng balat, na makipagtulungan upang makamit ang kapayapaan at kaunlaran. Bilang pangulo ng bansa, ipinamalas niya ito nang hinirang niyang pangalawang kinatawang pangulo si De Klerk. Namuno si Mandela sa Timog Aprika mula 1994 hanggang 1999. Nag-retiro siya sa gulang na 80, isang taong para sa kapayapaan na minahal ng lahat,

Pag-isipan Natin Ito

Sagutin ang sumusunod na tanong.

1. Ano ang sanhi ng hidwaan sa Timog Aprika ?

---

2. Ano ang iyong pananaw sa apartheid ?

---

3. Anong pagkakatulad ang nakikita mo sa pagitan ng pakikipaglaban ng mga mamamayan ng Timog Aprika at ng India?

---

4. Anong pagkakatulad ang nakikita mo sa pagitan nina Gandhi at Mandela ?

---

5. Paano itinaguyod ni Mandela ang kapayapaan sa Timog Aprika pagkatapos siyang mahirang na pangulo ng bansa?

Tingnan kung ang inyong mga sagot ay katulad ng nasa *Batayan sa Pagwawasto* sa pahina 56.

Alamin Natin

Tingnan ang iyong komunidad.

Ilan ang mga iba't ibang grupong etniko : (Tagalog, Bisaya, Chabacano, Ilocano, Mangyan, Manobo, atbp.) o grupong lahi (Pilipino, Itsik, Indiyano, atbp.) sa iyong komunidad ? Paano sila nagkakaiba sa isat-isa? Paano sila nagkakasundo ?

Katulad ng Pilipinas, ang Timog Aprika ay isang bansang may maraming grupong etniko at lahi. Mga 76% ng populasyon ay itim. Sa loob ng grupong maraming mga tribo na nagkakaiba ang mga paniniwala at pag-uugali. Maliban sa mga itim, mayroon ring mga puti, Asyano, at maykulay (mga taong halo ang lahi). Naisip mo na ba kung

gaano kahirap magkaisa ang mga ito at himuking magtulung-tulong para sa kabutihan ng bansa ? Nagawa ito ni Nelson Mandela. Pinahanga niya ang buong mundo dahil sa kanyang pagsisikap na magkasundu-sundo ang lahat ng mamamayan ng Timog Aprika. Sa kaniyang sariling bansa, lubos siyang minamahal at ginagalang ng lahat ng tao. Para sa kanila, si Mandela ang sagisag ng kapayapaan at pag-asa.

Ngunit, hindi ito naging isang madaling daan tungo sa kapayapaan at pagkakaisa. May mga grupo ng mamamayan sa Timog Aprika na naniniwala na may karapatan silang mamuno sa ibang mga grupo dahil higit na maputi ang kulay ng kanilang balat. Ipinatupad nila ang diskriminasyon ng lahi o ang di-makatarungang pakikitungo sa iba dahil nabibilang sila sa ibang lahi. Pinataw nila ang apartheid upang mapilitan ang mga itim na tumira sa mga di mainam na lugar. Madalas, nakasiksik ang mga itim sa mga maliliit na bayan. Iba rin ang kanilang mga trabaho, paaralan, sasakyan at paggamit ng palikuran.

Ito ang pinakamahalagang isyu na kinailangang pagnilayan ni Mandela at ng mga kapwa tagapaglaban ng kalayaan. Alam nila na magkakaroon lang ng kapayapaan sa Timog Aprika kung mawala ang apartheid.

Subukan Natin Ito

1. Sa palagay mo, ano ang mangyayari sa ating bansa kung paiiralin ang *apartheid* dito sa Pilipinas? Halimbawa, ang mga Ilocano lamang ang maaaring bumoto at makakuha ng matataas na sahod sa trabaho.

---
2. Sa palagay mo, nagkaroon ba ng katulad na pangyayari sa ating bansa noong panahon ng pananakop ng mga Kastila at mga Amerikano? Bakit o bakit hindi?

Maaari mong ihambing ang iyong mga sagot sa mga halimbawang sagot sa *Batayan sa Pagwawasto* sa pahina 56 at 57.

Pag-usapan Natin Ito

Paano nakamit ni Mandela ang kanyang mithiin ? Nakamit niya ito sa pamamagitan ng pagtatangkilik sa sumusunod na simulain :

Matutong tumingin nang higit sa mga sarili mong ninanais.

“Lagi kong pinaniniwalaan na upang maging isang tagapaglaban ng kalayaan, dapat mong pigilin ang sariling damdamin na nakakapaghihiwalay sa iyo bilang indibidwal na maging bahagi ng isang pangkalahatang kilusan. Ipinaglalaban mo ang kalayaan ng milyong-milyong mamamayan, hindi ang luwalhati ng nag-iisang tao lamang.”

Ayon kay Mandela, ang isang taong nakikipaglaban para sa kalayaan ay isang taong bukas-loob na isasantabi ang kanyang sariling kaligayahan alang-alang sa adhikaing ipinaglalaban niya. Pinangingibabaw niya ang pangangailangan ng iba kaysa sa sarili. Sa kanyang pakikipaglaban para sa kalayaan, sinakripisyo ni Mandela ang kanyang buhay pamilya. Hindi niya nakitang lumaki ang kanyang mga anak. Hindi rin siya nakadalo sa mga libing ng kanyang ina at anak na lalaki.

Ano sa sa palagay mo, ang pinakamalaking sakripisyo sa buhay na maaari mong gawin para sa ibang tao? Bakit o bakit hindi?

Binigyang-diin din ni Mandela na wala nang higit pang mahalaga sa buhay kundi ang pagbibigay sa kapwa. Nagkakasunduan ang mga tao kapag natutuhan nilang kalimutan ang kanilang sarili at sa halip ay isipin ang kapakanan ng iba.

Lapitan at makipagkasundo sa taong nakasakit sa iyo.

"Wala tayong galit sa mga gumagawa ng mali. Kung nagkagulo man tayo ngayon, bukas, tapos at nalimutan na ito."

Binigyang-diin ni Mandela ang kahalagahan ng pagpapatawad at pakikipagsundo. Inabot niya ang kanyang kamay kahit sa mga taong nakagawa sa kanya ng karahasan at pinatawad ang mga ito. Mabait siya sa mga guwardiya habang nasa bilangguan. Noong pinag-uusapan nila ni F.W. De Klerk ang mga kasunduan para tapusin ang apartheid, tumira si Mandela sa bahay ng isang puting negosyanteng dating tagapagtaguyod ng apartheid. Ang kanilang pagkakaibigan ay ginawang halimbawa ni Mandela sa mga itim upang maging mapagpatawad sa mga nakasakit sa kanila.

Nahirapan ka bang magpatawad sa mga taong nakasakit sa iyo? Papayag ka ba kung lalapitan ka at makikipagbati sa iyo ang iyong kalaban?

Bukas-loob na makipagkasunduan.

Marami sa mga kapwa tagapaglaban ng kapayapaan ang bumatikos kay Mandela sa pasya niyang makipagkasunduan sa mga lider na puti. Inakala nila na ipinagpalit niya ang kanilang pakikibaka para sa sarili niyang kapakanan. Ngunit ipinakita ni Mandela na kinakailangan ang pag-uusap upang umabot sa isang kasunduan na makabubuti sa lahat.

Dahil sa kanyang pasyang makipag-usap sa mga lider na puti, inihanda niya ang daan tungo sa pagtatapos ng apartheid at simula ng demokrasya sa Timog Aprika.

Habang nasa katungkulan, sinimulan ng dating pangulong Fidel Ramos ang usapang pangkapayapaan kasama ng Moro National Liberation Front (MNLF). Hinimok niya ang MNLF, na nasa ilalim ng pamumuno ni Nur Misuari, na lumagda sa isang kasunduang pangkapayapaan kasama ang pamahalaan. Nagbigay-daan ang kasunduang ito sa pagtatatag ng Mindanao Autonomous Region kung saan ang ilang piling lugar sa Mindanao ang bibigyan ng prayoridad para sa mga proyekto at pagpapaunlad.

1. Pagkatapos na mabasa ang maikling kuwento, naniniwala ka bang maaaring makamit ang kapayapaan sa pamamagitan ng pag-uusap o talakayan ? Bakit o bakit hindi?

---

2. Kung ikaw si Mandela, makikipagkasunduan ka ba sa pamahalaang puti matapos ng paghihirap at pasakit na dinanas mo at ng iyong mga kababayan? Bakit o bakit hindi?

Si Nelson Mandela, isang taong matapang at nagmamahal sa kapayapaan, ang nagsilbing inspirasyon ng lahat ng taong nagmamahal sa kalayaan. Nais mo bang maging tagapaglaban ng kalayaan katulad niya ?

Hindi lahat ng mga tagapaglaban ng kalayaan ang nabubuhay upang makita na nakapagdulot na ng pagbabago ang pakikibakang ginawa nila. Minsan, hindi kaagad nakikita ang bunga ng kanilang pagsisikap kung hindi sa paglaon ng panahon. Kailangan lang nating tandaan na nagaganap ang pagbabago kung pipiliin ng tao na lumaban para sa katarungan at laban sa pang-aapi. Ang minimithi ng bansa ay natamo dahil sa pakikipaglaban ni Mandela. Ang Timog Aprika ay isa nang bansang demokratiko na may konstitusyong magtataguyod sa karapatan ng lahat ng mga mamamayan ng Timog Aprika.

Pag-usapan Natin Ito

Hindi agarang naging tagapaglaban ng kalayaan si Nelson Mandela. Dahan-dahan siyang nagsimula. Sinubukan niyang intindihin ang katayuan ng kanyang bansa at ang mga isyu na nagdudulot ng pagkabagabag ng kanyang kapwa mamamayan. Nagsimula sa maliliit na gawain, siya ay naging isang tunay na tagapaghatid ng katarungan at kapayapaan.

Tipunin ang iyong pamilya o mga kaibigan at pag-usapan ang sumusunod:

1. Magbanggit ng isang isyu sa iyong buhay o sa iyong komunidad o bansa na sa palagay mo ay hindi makatarungan. Pag-usapan lamang ang isang isyu.
2. Bayaang banggitin ng mga miyembro ng iyong pamilya o mga kaibigan kung sino ang nakinabang o nasasaktan sa bawat kalagayan.
3. Pag-usapan ang mga paraan kung paano makagagawa ng maliit na aksiyon ang isang tao upang matulungang mabago ang nasabing kalagayan.
4. Sa huli, pabayaang magdesisyon ang bawat miyembro ng iyong pamilya o mga kaibigan kung handa siyang tuparin ang maliit na aksiyong ito. Banggitin rin ang mga kahihinatnan kung gagawin ang aksiyon o hindi.

Makikita sa *Batayan sa Pagwawasto* sa pahina 57 at 58 ang isang halimbawa ng gawaing ito.

Marami ka bang natutunan sa ating ginawa? Alalahanin natin na ang kalayaang umiiral sa South Africa ay bunga lamang ng maliliit na aksiyong sinimulan ng mga indibidwal na tulad ni Nelson Mandela. Dahil sa sabay-sabay nilang pagtugon sa problema, nalutas nila ito.

Basahin Natin Ito

Basahin nang maingat ang salaysay sa ibaba.

Noong 1970s, nilabanan ng Bangsamoro ang pamahalaang Pilipinas dahil sa pakikibaka nila para sa sariling pagpapasiya at kalayaan. Nauukol ang salitang *Bangsamoro* sa lahat ng katutubong naninirahan sa Mindanao at Sulu, Muslim, Kristiyano, o taga-bundok (mga minoryang nakatira sa bundok) pa man ito. Ang *bangsa* ay mga salitang Malay na tumutukoy sa salitang bansa. Ang mga Bangsamoro ay mga taong natanggap na ang pagkakaiba ng Moro bilang isang hiwalay na kabansaan mula sa mga Pilipino ng Luzon at Visayas.

Ayon sa mga Muslim sa Mindanao, sila raw ang dating nakararami sa rehiyon ngunit ngayon, minorya na lamang sila. Isang salik o dahilan ng ganitong kondisyon ay dahil sa pagdagda sa Mindanao ng mga mahihirap na galing sa Maynila. Nangyari ito noong panahon ng dating Pangulong Ferdinand Marcos. Isa pang dahilan ay ang patuloy na paglipat ng ibang taong galing sa Visayas.

Napansin rin ng mga Muslim na ang sentro ng kaunlaran sa rehiyon ay mga komunidad kung saan nakatira ang mga Kristiyano. Hindi binigyan ng mga proyektong pangkaunlaran ang mga Muslim, katulad ng pagpapatayo ng mga daan at gusali at mga pangunahing serbisyo. Dahil sa ganitong kalagayan, nagpasya silang labanan ang pang-aapi, hindi laban sa mga Kristiyano, kundi sa pamahalaan ng Pilipinas.

Nabuo, noong 1970s, ang isang rebolusyonaryong kilusang tinawag na Moro National Liberation Front (MNLF). Umusbong ang grupong ito dahil sa pangangailangang magkaroon ng sariling pagkakakilanlan ang mga Pilipinong Muslim na nakaramdaman ng pang-aapi sa mga kamay ng pamahalaang pinangungunahan ng mga Kristiyano at walang lakas sa buhay-politikal ng Pilipinas.

Noong Oktubre 21, 1972, isang buwan matapos na idineklara ang Batas Militar sa ating bansa, nagdaos ng marahas na pahihimagsik sa Marawi City ang mga Maranaw na Muslim. Ang hidwaan sa Mindanao sa panahong ito ay nalalapit sa digmaang sibil. Nagdaos ng mga kampanyang militar laban sa mga Moro ang Hukbong Sandatahan ng Pilipinas at ang iba't ibang yunit para-militar. Nagdulot ito ng maraming kamatayan sa mga tao sa Mindanao na maaaring umaabot sa 120,000. Nagdulot din ito ng pagkasira ng mga bahay at ari-arian ng mahigit na isang milyong tao sa Mindanao.

Noong 1975, nadama rin ng rehimen ni Marcos na umabot na ang hidwaan sa isang patas na labanang politikal at militar. Ginamit ang pera ng bayan sa digmaan at maraming mga tao ay nangamatay sa Mindanao. Nagbanta ang mga bansang may langis na sumosoporta sa mga Muslim na maglulunsad sila ng mga embargo. Ito ay naging sanhi ng Kasunduan sa Tripoli noong 1976 na nagbigay ng autonomiya sa 13 sa 23 na probinsya sa Mindanao, Sulu, at Isla ng Palawan.

Kinalimutan ng MNLF ang hinihiling na kalayaan sa pamahalaan ng Pilipinas dahil sa Kasunduan sa Tripoli. Ngunit, marami ang mahahalagang isyu at pagpapaganap ang nabalewala. Isa dito, pinairal ni Marcos ang sarili niyang pananaw tungkol sa awtonomiya nang nagtayo siya ng dalawang pamahalaan rehiyonal na hindi naman nagsasarili. Dahil dito, bumagsak ang kasunduan sa pagitan ng pamahalaan at ng MNLF at bumalik muli ang labanan.

Binuhay muli ang usapang pangkapayapaan sa pagitan ng pamahalaan at ng MNLF noong administrasyon ni Aquino. Ipinagpatuloy ni Pangulong Fidel Ramos ang usapan nang siya ay naluklok noong 1992. Pagkatapos ng maraming taon ng pag-uusap, pumayag na rin ang MNLF sa kasunduang inalok ng pamahalaang Ramos.

Nagdulot ang kasunduan sa pagkakaroon ng mga pilot areas sa Mindanao na tinatatawag na sonang pangkaunlaran. Ang mga pilot area na ito ay mga pinakamahirap na lugar na kung saan nakatira ang maraming Muslim. Mag-uukol ng mga proyektong pangkaunlaran at suportang pinansiyal ang pamahalaan upang magkamit ng pagbabago at kaunlaran ng mga lugar na ito. Mga Muslim ang napiling mamuno sa isang konsehong magbabantay sa pagpapaunlad ng mga pook. Bibigyang-kahalagahan ng kasunduan ang pagbabago at pag-unlad ng mga pilot area na ito matapos ang tatlong taon. Ang bunga ng ibalwasyon ng mga sonang pangkaunlaran ang magsisilbing batayan kung ang 14 na probinsya ay boboto sa pagsali sa autonomous region.

Nilagdaan nina Ramos ang kasunduan na kinatawan ng Pamahalaan ng Pilipinas, at Nur Misuari, kinatawan ng MNLF. Dahil sa kasunduan, nanguna ang mga kasapi ng MNLF na humingi ng amnestiya sa pamahalaan at bigyang wakas ang hidwaan sa pagitan ng pamahalaan at MNLF.

Pag-isipan Natin Ito

Sagutin ang sumusunod na tanong

1. Ano ang sanhi ng hidwaan sa pagitan ng pamahalaan ng Pilipinas at ng Moro National Liberation Front (MNLF)?

---

2. Anu-ano ang pagkakatulad ng karanasan ng mga Aprikano sa Timog Aprika at mga Muslim sa Mindanao?

---

3. Anong mga simulain ni Mandela ang nakikita mo sa salaysay na nabasa mo ? Magbigay ng isang kalagayan sa salaysay na magpapahiwatig ng kanyang mga simulain.

---

4. Naayos ba ng pamahalaan at ng MNLF ang kanilang hidwaan ? Bakit ?

Maaari mong ihambing ang iyong mga sagot sa *Batayan sa Pagwasto* sa pp. 58–59.

Alamin Natin ang Iyong mga Natutuhan

Sagutin ang sumusunod na tanong.

1. Anu-ano ang mga katangian ni Nelson Mandela kaya hinirang na isang mabuting tagapaglaban ng kalayaan?

---

2. Ano ang pagkakaiba nina Gandhi at Mandela sa kanilang pakikipaglaban para sa mga inaapi sa kani-kanilang mga bayan?

---

3. Ano ang isinakripisyo ni Mandela upang makamit ng mga Aprikano ang kanilang kalayaan mula sa mga manunupil?

---

4. Magbigay ng isang Pilipinong itinuturing natin bilang tagapaglaban ng ating kalayaaan. Ipaliwanag ang iyong sagot.

Maari mong ihambing ang iyong sagot sa *Batayan sa Pagwawasto* sa pp. 59–61.

Tandaan Natin

1. Pinangunahan ni Nelson Mandela ang pakikipaglaban ng mga Timog Aprikano upang tapusin ang apartheid sa kanilang bansa. Siya at iba niyang kasamang tagapaglaban ng kalayaan ang nagbigay-daan upang maging isang bansang demokratiko ang Timog Aprika sa payapang pamamaraan.
2. Tinangkilik ni Nelson Mandela ang sumusunod na simulain:
  - ◆ Matutong tumingin nang higit sa mga sarili mong ninanais.
  - ◆ Lapitan at makipagkasundo sa mga nakasakit sa iyo.
  - ◆ Bukas-loob na makipagkasunduan.

Santo ng mga Estero

Kilala mo ba si Mother Teresa? Maraming beses na siyang bumisita sa ating bansa bago siya namatay noong 1997. Naging tanyag si Mother Teresa dahil sa kanyang pagkakawanggawa para sa mga mahihirap at maysakit sa India. Makikita natin sa araling ito kung paano siya nakilala sa kanyang pagkakawanggawa para sa kapayapaan. Ating susuriin kung paano natin magagamit ang kanyang mga halimbawa at itinuro sa ating lipunan. Tingnan natin kung magagamit natin ang mga ito upang maitaguyod ang kapayapaan sa ating lipunan.

Matapos pag-aralan ang araling ito, makakaya mo nang:

- ◆ mailarawan ang mga ginawa ni Mother Teresa;
- ◆ suriin ang kanyang mga kontribusyon para sa kapayapaan; at
- ◆ gamitin ang mga halimbawa ni Mother Teresa upang maitaguyod ang kapayapaan sa ating bansa.

Basahin Natin Ito

Ako si Sister Nimala mula sa Missionaries of Charity. Nagtatrabaho ako rito sa Calcutta, India. Inaalagaan ko ang mga maysakit, mahihirap at mga malapit nang mamatay. Mahal ko ang trabahong ginagawa ko rito. Dahil dito, pinasasalamatan ko si Mother Teresa, ang nagtaguyod ng Missionaries of Charity.

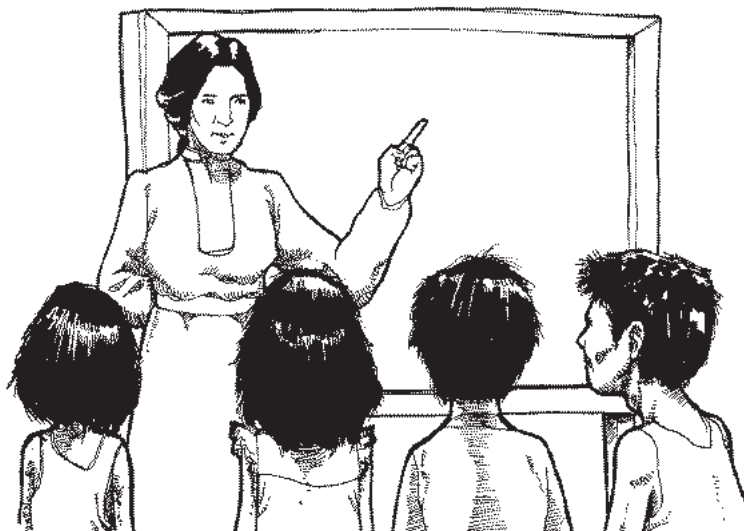
Hindi likas na Indian si Mother Teresa. Nagmula siya sa isang maliit na bansa sa Europa na tinatawag na Macedonia. Pinangalanan siyang Agnes Gonxha Bojaxhii. Ninais ni Agnes na maging madre. Sumali siya sa isang relihiyosong grupo nang siya'y naging 18 at doon niya unang ginamit ang pangalang Teresa.

Ipinadala kaagad si Teresa sa India upang maging guro. Nang magsimula na siyang magturo sa Calcutta marami siyang nakitang mahihirap na tao na namamatay sa mga lansangan. Naawa siya sa mga ito.

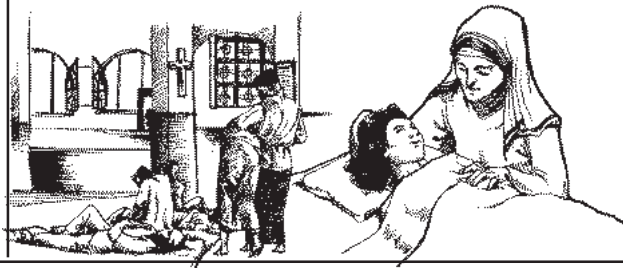
Noong 1948, pinayagan si Mother Teresa na umalis sa kumbento upang makapagtrabaho para sa mga mahihirap na tao sa Calcutta. Itinayo niya ang unang paaralan para sa mga batang nakatira sa mahihirap na lugar.

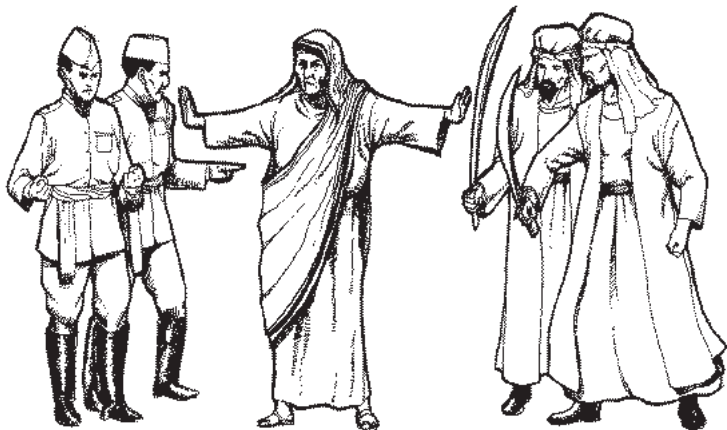
Noong 1950, nakuha ni Mother Teresa ang isang templo ng mga Hindu na hindi na ginagamit at ginawa niya itong pabahay para sa malapit nang mamatay. Ang una niyang pasyente ay isang babaeng sinimulan nang kainin ng mga daga at uod. Nilinisan ni Mother Teresa ang babae at hiniga sa kama kung saan namatay na nakangiti.

Noong 1950 din sinimulan ni Mother Teresa ang Missionaries of Charity. Isang grupo ng mga madre na nag-aalaga sa mga bulag, pilay, nakatatanda, at mahirap ang Missionaries of Charity. Ngayon, nagpapatakbo rin sila ng mga ospital, paaralan, bahay-ampunan at tirahan para sa mga malapit nang mamatay. Mayroong 517 na misyon ang Missionaries of Charity na mahahanap sa mahigit 100 bansa. Mayroon ding lugar para sa mga may ketong kung saan sila maaaring mabuhay nang normal ng hindi natatakot sa hindi pagtanggap ng lipunan.

Ang mga problema ay laging may mahirap na kalaban sa pagkatao ni Mother Teresa. Handa niyang isakripisyo ang lahat, pati na ang kanyang buhay, matulungan lamang ang mahihirap at kaawa-awa. Noong 1982, sa gitna ng digmaan sa pagitan ng mga Israeli at Palestinian, sinaklolohan niya ang 37 batang hindi makaalis sa isang ospital sa Lebanon sa pamamagitan ng paghingi ng panandaliang pagtigil sa digmaan mula sa mga naglalabang grupo.

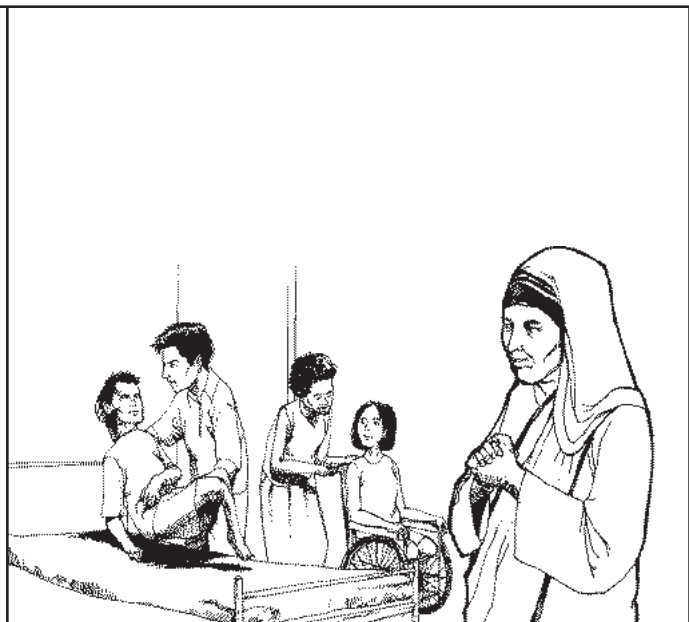
Nakilala si Mother Teresa bilang Santo ng mga estero dahil nagtrabaho siya para sa mga pinakamahirap sa India. Nakita siya sa mga lugar ng mahihirap na inaasikaso ang mga maysakit at nangangailangan. Binigyan siya ng Nobel Prize para sa kapayapaan noong 1979 para sa kanyang gawain. Ang Nobel Prize para sa kapayapaan ay ibinibigay ng isang pandaigdigang grupo na pumipili sa mga nananalo batay sa kanilang kontribusyon sa kapayapaan.

Namatay si Mother Teresa noong Setyembre 5, 1997 sa edad na 87. Buhay pa rin ang kanyang gawain. Ngayon, ipinapagpapatuloy ng Missionaries of Charity ang mga gawaing nasimulan ni Mother Teresa.

Ipinakita ni Mother Teresa na maaari lang maging tunay na masaya ang isang tao kapag siya'y nagkakawanggawa para sa mga nangangailangan. Ngayon, maraming mga nagboboluntaryo mula sa ibang bansa upang manatili sa India. Ibininibigay nila ang kanilang mga sarili upang makatulong sa mga maysakit, mahihirap at malapit nang mamatay. Ang tanging gantimpala sa kanila ay karaniwang isang ngiti lamang o isang pabulong na pasasalamat. Ngunit para sa mga taong ito, mahigit sa sapat na ito.

Pag-isipan Natin Ito

Batay sa iyong binasa, ano sa tingin mo ang mga katangian ni Mother Teresa na nagpapatunay na siya ay tagapaghatid ng kapayapaan?

Ihambing ang iyong mga sagot sa *Batayan sa Pagwawasto* sa pahina 61.

Alamin Natin

Batay sa iyong binasa, hinahangaan mo ba si Mother Teresa? Ano ang palagay mo sa trabahong ginawa niya para sa mahihirap at maysakit sa India?

Minsang sinabi ni Gandhi na ang kahirapan ay ang pinakamasamang uri ng karahasan. Sinabi rin ni Nelson Mandela na ang mga tunay na namumuno ay iyong mga nag-iisip tungkol sa mahihirap 24-oras sa isang araw at iyong nakababatid sa kanilang puso na ang kahirapan ay ang nag-iisang pinakamalaking banta sa lipunan.

Totoo nga na marami sa mga hidwaan sa lipunan ay nagsisimula dahil sa malaking puwang ng mahihirap sa mayayaman. Alam mo ba ang mga hidwaan sa pagitan ng magsasaka at may ari ng lupain, manggagawa at may-ari ng pagawaan? Mga halimbawa lang ito ng hidwaan na umuugat sa kahirapan. Samakatwid, ang kahirapan ay isang hamon na hindi lang kinakaharap ng ating bansa kundi na rin ng buong daigdig.

Ipinakita ni Mother Teresa sa buong daigdig na sa paglutas ng isang malaking suliranin tulad ng kahirapan, ang maliliit na hakbang ay higit na epektibo kaysa mga komprehensibong programa na kapaki-pakinabang lamang sa iilan. Pumunta siya sa mga lansangan at nagbigay ng pagkain, tirahan at pag-aaruga sa mga nangangailangan. Pinatunayan niyang ang mga maliliit na bagay na ginagawa ng bawat tao ay lubusang nakakatulong sa kalagayan ng mahihirap.

Nabuhay si Mother Teresa ng isang buhay na nagbuo sa atin ng isang mahalagang katotohanan:

pagmamahal + pagbibigay = kapayapaan

Itinuro ni Mother Teresa ang kapayapaan tulad ng pagturo ni Hesus. Sinabi ni Hesus na “mahalin ninyo ang isa’t isa tulad ng pagmamahal ko sa inyo”. Ito ang sinunod at itinuro ni Mother Teresa. Sinabi niya na makakamit lang ang kapayapaan kung magmahalan tayo at gagawa ng mabuti sa isa’t isa.

Ayon kay Mother Teresa, kailangan tayong **magmahal hanggang tayo’y masaktan**. Sa katunayan, **lahat ng ating ginagawa ay dapat na para sa kanilang kabutihan**. Kadalasan, mahirap gawin ito. Madalas, walang gantimpala ang ating pagsisikap. Ganito dapat ito ayon kay Mother Teresa. Dapat maging masakit ang pagmamahal upang maging totoo. Dapat magbigay hanggang sa puntong nasasaktan na tayo. Kapag hindi ka nagmahal hanggang masaktan, hindi ka tunay na nagmamahal kundi nagbibigay ng pang-aapi sa mga taong nasa kanyang paligid. Kapag nagkagayon, hindi ka nakapagbibigay ng kapayapaan sa kanyang paligid.

Gaano ka mapagbigay sa ibang tao? Kung kaunti lang ang iyong pera, ibibigay mo pa ba ito sa namamalimos?

Nakabatay sa pagmamahal ang kapayapaan. Walang tunay na kapayapaan kung hindi magmamahalan ang mga tao. Kung hindi tayo magmamahal, makakaranas ng paghihirap sa kanilang kaluluwa, ang mga nangangailangan ng pagmamahal natin. Itong paghihirap ng kaluluwa ang lumilikha ng mga taong nakakagawa ng karahasan sa ibang tao at ito ang nagiging sanhin ng maraming hidwaan.

Nag-iisip na hindi sila napagtutuunan ng pansin ng ating pamahalaan ang ibang mga kapatid nating mga Muslim sa Mindanao. Sa kanilang tingin, nabibigyan ang mga Kristiyano sa Mindanao ng oportunidad na makakuha ng lupa at trabaho. Dahil dito, nagsimula ang ibang mga Muslim ng pakikipaglaban sa pamahalaan ng Pilipinas upang makamit ang sarili nilang kalayaan. Marami ring hidwaan sa pagitan ng mga Kristiyano at Muslim sa Mindanao dahil sa pag-aari ng lupa na naging sanhi ng kamatayan ng maraming tao.

Paano natin makakamit ang kapayapaan sa Mindanao? Bakit?

Binigyang- pagpapahalaga ni Mother Teresa ang pagmamahal sa loob ng pamilya. Sinabi niya na nagsisimula sa isang bata ang pagmamahal at kapayapaan. Kapag hindi ipinaramdam at itinuro sa bata ang pagmamahal, paano siya magmamahal? Walang kapayapaan sa isang taong hindi alam kung paano magmahal at kung paano mahalin.

"Tandaan natin na nagsisimula sa pamilya ang pagmamahal at dumadaan sa pamilyaang kinabukasan ng sangkatauhan."

Kaya mo kayang gayahin si Mother Teresa? Maaari mo itong gawin sa pamamagitan ng pagpapakita ng kabaitan at pag-aalala sa mga miyembro ng iyong pamilya. Tandaan na nagsisimula sa pamilya ang pagmamahal at kabalikat ng pagmamahal ang kapayapaan hindi lamang sa pamilya kundi sa buong komunidad.

1. Nararamdaman mo ba ang pagmamahal ng iyong pamilya? Bakit o bakit hindi?

---

2. Paano mo masisimulan ang pagpapakita ng pagmamahal sa ibang miyembro ng iyong pamilya?

Pag-isipan Natin Ito

1. Sa pagpunta mo sa anumang bahagi ng Pilipinas, marami kang makikitang mahihirap sa kalye. Ang iba ay humihingi ng pera, pagkain o damit. Ang iba sa kanila ay natutulog sa mga kariton, hindi na pinapansin ang lamig at gutom. Ano ang gagawin mo upang matulungan ang mga taong ito?

---

2. Talakayin mo ang iyong mga sagot kasama ang inyong *Instructional Manager* o *Facilitator*. Maaari mo ring talakayin ang iyong mga sagot kasama ang isang miyembro ng iyong pamilya, kabigan, o kapwa mag-aaral. Sang-ayon ba sila sa iyong mga sagot? Bakit o bakit hindi?

Maari mo ring ihambing ang iyong mga sagot sa nakasulat sa *Batayan sa Pagwawasto* sa pahina 61.

Alamin Natin

Natutunan mo na ngayon ang mga kuwento nina Mohandas Gandhi, Nelson Mandela, at Mother Teresa. Sa anong paraan nagkakatulad ang kanilang itinuturo at prinsipyo? Sa anong paraan nagkakaiba ang mga ito? Tingnan ulit natin ang kanilang mga paniniwala tungkol sa pagkamit ng kapayapaan.

Gandhi	Mandela
<ul style="list-style-type: none"> ♦ Magalit sa maling gawain, huwag sa gumawa ng mali. ♦ Maghanda kang maghirap para sa iyong adhikain. ♦ Suwayin ang di-makatarungang batas kung kinakailangan. 	<ul style="list-style-type: none"> ♦ Matutong tumingin nang higit sa mga sarili mong ninanais. ♦ Lapitan at makipagkasundo sa mga nakasakit sa iyo. ♦ Bukas-loob na makipagkasundo.

Subukan Natin Ito

Mag-isip ng isang hidwaan na naharap na ng iyong pamilya o komunidad. Itala ang mga maaaring magawa upang maayos ang mga hidwaang ito sa pamamagitan ng mga simulaing natutuhan mo mula kina Gandhi, Mandela at Mother Teresa. Ipakita ang iyong talaan sa iyong *Instructional Manager* o *Facilitator*.

Maaari mong ihambing ang iyong mga sagot sa halimbawang sagot sa *Batayan sa Pagwawasto* sa pp. 61 at 62.

Magkakatulad ang mga pamamaraan nina Gandhi, Mandela at Mother Teresa sa paglutas ng mga hidwaan ng mga tao dahil nakabatay ang mga ito sa paggagawa ng pag-iisip at paggawa ng mabuti sa ibang tao. Nakabatay ang lahat ng ito sa paniniwalang magkakapatid tayong lahat at kailangan nating tulungan ang ibang tao.

Maaari kayang gamitin ng mga Pilipino ang kanilang itinuro upang makamit ang kapayapaan sa ating lipunan? Oo naman. Tandaan lang natin na hindi kinakailangan ng pagsisikap ng mga dakilang nilalang upang makamit ang kapayapaan. Tingnan lang natin sina Gandhi, Mandela at Mother Teresa; mga ordinaryong tao lang sila na naglakas-loob na kumilos para sa kapayapaan at naging matagumpay.

Alamin Natin ang Iyong mga Natutuhan

Basahin ang mga sumusunod na sitwasyon. Sagutin ang sumusunod na mga tanong sa pamamagitan ng iyong mga natutuhan tungkol sa kuwento ni Mother Teresa. Isulat ang titik ng iyong sagot sa mga patlang.

- ___ 1. Sa tabi ng bahay ni Aling Rita makikita ang sunud-sunod na mga barung-barong na ito. Pag-aari ng mga iskuwater na galing sa probinsiya ang mga ito. Nababagabag ang pamilya ni Aling Rita dahil nalululong sa masasamang gawain ang karamihan sa kabataan sa mga barung-barong. Gumagamit at nagbebenta sila ng mga ipinagbabawal na gamot. Palaging may away sa lugar na ito. Nagugulo ang buong kapitbahayan dahil rito. Ano ang dapat gawin ng pamilya ni Aling Rita upang makapagbigay ng kapayapaan sa kanilang pook?
  - a. Paalisin ang mga iskuwater mula sa lupang tinitirahan nila.
  - b. Ipaaresto sa mga pulis ang mga nanggugulo.
  - c. Lumipat na lang sa ibang lugar; wala nang pag-asa ang pook.
  - d. Maghanap ng paraan upang matulungan ang kabataan sa pamamagitan ng edukasyon o pagturo sa kanila ng maayos na paraan ng paghahanapbuhay.
- ___ 2. Nakatira kasama nina Mang Andoy at ng kanyang asawa ang anak at manugang. Madalas mag-away ang batang mag-asawa. Isang beses, inakusahan pa si Mang Andoy at ang kanyang asawa ng kanyang manugang na hindi siya gusto ng mag-asawa. Matagal nang walang kapayapaan sa pamilya. Ano ang dapat gawin ni Mang Andoy?
  - a. Sabihin niya sa kanyang anak at manugang na bumukod na.
  - b. Tulungan ang batang mag-asawa na maayos ang kanilang mga problema.
  - c. Kombinsihin ang kanyang anak na hiwalayan ang kanyang asawa.
  - d. Umalis na lang siya at manirahan sa ibang lugar kasama ng kanyang asawa.

- ___ 3. Mga retiradong mga guro na nagmamay-ari ng isang sari-sari store sina Aling Anita at Mang Lauro. Nakatira sa kanila ang pinakabata nilang anak na si Paulo. Nagbabantay siya ng tindahan dahil wala siyang hanapbuhay. Nayamot sila nang nalaman nilang ginagastos ni Paulo ang kita ng tindahan sa pagsusugal. Ano ang dapat nilang gawin?
- Paalisin si Paulo sa kanilang tahanan.
  - Ipaaresto si Paulo dahil sa kanyang pagnanakaw.
  - Patawarin si Paulo at tulungan siya sa kanyang problema sa pagsusugal.
  - Wala. Pababayaan na lang nila si Paulo.

Ihambing ang iyong mga sagot sa mga sagot sa *Batayan sa Pagwawasto* sa pp. 62–63.

Tandaan Natin

- ◆ Si Mother Teresa ay isang madreng nag-alay ng kanyang buhay sa pagtulong sa mahihirap, maysakit at malapit nang mamatay sa daigdig.
- ◆ Itinuro ni Mother Teresa na makakamit lang natin ang kapayapaan kung matuto tayong maging mapagmahal at mapagbigay. Binigyan rin niya ng kahalagahan ang pagmamahal sa loob ng pamilya, lalo na sa mga bata.
- ◆ Magkakatulad ang mga itinuturo nina Mohandas Gandhi, Nelson Mandela at Mother Teresa dahil itinuturo nilang lahat ang kahalagahan ng pagiging bukas-loob sa ibang tao at pagturing sa kanila bilang ating mga kapatid.

Naabot mo na ang katapusan ng modyul. Magaling! Natuwa ka ba sa pagbabasa ng modyul? Marami ka bang natutunan mula dito? Handa ka na ngayong gamitin ang iyong mga natutunan sa iyong buhay. Ngayon, tingnan muna natin ang mga mahalagang punto ng mga modyul upang matandaan mo.

Ibuod Natin

Isinasaad sa modyul na ito na:

1. Nagsisilbing inspirasyon sina Mohandas Gandhi, Nelson Mandela at Mother Teresa sa buong daigdig dahil sa kanilang pagiging mga tagapaghatid ng kapayapaan.
2. Tayo rin ay maaaring maging mga tagapaghatid ng kapayapaan tulad ni Gandhi, Mandela at Mother Teresa. Kailangan lang natin sundin ang sumusunod na prinsipyo:
  - ◆ Magalit sa maling ginawa, huwag sa gumawa ng mali.
  - ◆ Maghanda kang maghirap para sa iyong adhikain.
  - ◆ Suwayin ang di- makatarungang batas kung kinakailangan.
  - ◆ Matutong tumingin nang higit sa mga sarili mong ninanais.
  - ◆ Lapitan at makipagsundo sa mga nakasakit sa iyo.
  - ◆ Bukas-loob na makipagkasundo.
  - ◆ Gawin ang lahat para sa kabutihan ng iba.
  - ◆ Maging mapagbigay.
  - ◆ Paghariin ang pagmamahal sa pamilya at magpakita ng pagmamahal sa mga anak.

Anu-ano ang mga Natutuhan Mo?

A. Bilugan ang titik ng iyong sagot.

1. Itinuro ni Gandhi na sa pakikibaka, _____.
  - a. dapat lang tayong lumaban kung hindi tayo tigilang saktan ng ating mga kalaban.
  - b. hindi dapat lumaban kahit na sinasaktan tayo ng ating kalaban.
  - c. minsan, higit na mabuti ang sumuko na lang at hindi na labanan ang iyong kaaway.
  - d. hindi tayo dapat tumigil sa paglaban hanggang mawalan ng lakas ang kalaban at tanggapin na tayo ang tama.

2. Isang demokratikong bansa na ngayon ang Timog Aprika dahil _____.
- a. Gumawa si Mandela at ang kanyang mga kasama ng mga pagsasabotahe upang pilitin ang mga puting namumuno na wakasan ang apartheid.
  - b. Natalo ang mga puting namumuno sa isang digmaang sibil.
  - c. Nakipag-usap si Mandela sa pamahalaan upang makahanap ng mapayapang kasunduan sa pagwakas sa apartheid.
  - d. Nakialam ang Mga Nagkakaisang Bansa (*United Nations*) at tinanggalsang posisyon ang mga puting namumuno.
3. Isang katangian na kinakailangan ng isang lumalaban para sa kalayaan ay _____.
- a. ang pagiging handang isakripisyo ang pansariling kasiyahan
  - b. pisikal na lakas
  - c. mataas na antas ng talino
  - d. ang kakayang maging malupit, kung kinakailangan
4. Ayon kay Mother Teresa, ang paghihirap _____.
- a. ay isang problemang hindi mahahanapan ng kalutasan
  - b. ay maaaring malampasan sa pamamagitan ng paunti-unting mga hakbang
  - c. ay madaling talakayin
  - d. ay bunga ng pag-aaway
5. Si Mohandas Gandhi, Nelson Mandela, at Mother Teresa ay _____.
- a. mayroong magkakasalungat na pagtingin sa paglutas ng mga hidwaan.
  - b. may iisang paningin sa paraan ng pagkamit ng kapayapaan
  - c. mga namumuno ng relihyosong organisasyon
  - d. mga namumuno ng pamahalaan

B. Pag-aralan ang sumusunod na pangyayari. Batay sa iyong natutuhan kung paano mapayapang naipaglaban nina Gandhi, Mandela at Mother Teresa ang mga karapatang pantao, sagutin ang sumusunod na tanong.

1. Isa sa mga pinakamahirap na mamamayan ng Pilipinas ang mga mangingisda. Halos hindi sapat para sa kanilang sariling pamilya ang naiipon nila. Ang masama pa, wala silang paraan upang makakuha ng malinis na tubig, banyo at serbisyong sosyal ng pamahalaan.

Tuwing eleksiyon, napipilitan ang mga mangingisda na iboto ang kandidato ng kanilang mga amo upang hindi sila paalisin sa kanilang mga lupa. Kapag hindi panahon ng pangingisda, napipilitan silang magtrabaho para sa mga komersyal na mangingisda. Kailangan ding harapin ng mga mangingisda ang mga ilegal na mangingisda na gumagamit ng mga paraan ng pangingisda na labag sa batas tulad ng *muro-ami* (isang paraan kung saan pinupukpok ang mga coral upang umalis ang mga isda) at paggamit ng dinamita sa pangingisda.

Parang walang magawa ang pamahalaan upang sugpuin ang mga ilegal na mangingisda. Araw-araw namang lumalala ang pagkagutom ng mga pamilya ng mga mangingisda. Parang walang pag-asa ang sitwasyong ito at marami sa kanila ang nag-iisip na rin ng paggamit ng mga dinamita sa pangingisda.

- a. Ano ang problemang hinaharap ng mga mangingisdang Pilipino?

- b. Ano sa tingin mo ang maaaring mangyari kung hindi malulutas ang suliraning ito?

- c. Ano sa tingin mo ang dapat gawin ng pamahalaan upang matulungan ang mga mangingisda?

- d. Ano ang maaaring gawin ng mga mangingisda upang malutas ang kanilang suliranin at iwasan ang gulo sa kanilang komunidad?

---

2. Ang lugar ng Sacobia sa Tarlac ang idineklara ng pamahalaan na pag-aari ng mga ninuno ng mga Aeta ng Zambales. Ibinigay ng Department of Environmental and Natural Resources (DENR) ang isang Certificate of Ancestral Domain Claim sa mga Aeta noong 1993. Ang lupa, na pinamamahalaan ng Clark Development Corporation (CDC), ay may laking 5,515 ektarya at pag-aari ng 600 pamilyang Aeta.

Kamakailan, hiniling ng CDC na bawasan ang laki ng lupa. Planong gamitin ng CDC ang lupa para sa agrikultura. Ngunit ang pagbawas ng sukat ng lupa ay hindi lang magiging sanhi ng pagpapaalis sa tirahan ng mga Aeta, kundi gayon na rin ng higit sa 300 magsasaka.

Hindi nabigyan ng pagkakataong magamit ang mga Aeta at mga magsasaka nang lubusan ang lupa ng CDC. Mayroon ding mga balita na mayroong mga armadong bantay sa lupa na nagbabawal sa kanilang magtanim .

- a. Ano ang isyu na bumabagabag sa mga Aeta, magsasaka, at pamahalaan?

- b. Ano ang maaaring gawin ng mga Aeta at mga magsasaka?

Ihambing ang iyong mga sagot sa *Batayan sa Pagwawasto* sa pp. 64–65.

Kung ang iyong iskor ay nasa pagitan ng:

- 0–2 Kailangan mong pag-aralang muli ang buong modyul.
- 3–5 Kailangan mo lang balikan ang mga araling hindi mo naiintindihan.
- 6–8 Magaling! Kailangan mo lang balikan ang mga aytem sa modyul na hindi mo naintindihan.
- 9–10 Napakagaling! Maaari ka nang magpatuloy sa susunod na modyul.

Batayan sa Pagwawasto

A. Anu-ano na ang mga Alam Mo? (pp. 2–3)

- A. 1. (a) Ang satyagraha ang konseptong itinuro ni Mohandas Gandhi. Hindi lumalaban kahit nasasaktan na ang naniniwala sa Satyagraha.
  2. (a) Ang apartheid ang paghihiwalay batay sa lahi na ipinilit ng pamahalaan ng Timog Aprika sa mga nakatira dito.
  3. (a) Ayon kay Mother Teresa, hindi ka pa tunay na nagbibigay hanggang hindi ka pa nasasaktan o nahihirapan.
  4. (c) Ang mabuti sa mga itinuturo nila Gandhi, Mandela at Mother Teresa ay ang pagkakataong magamit natin ang mga ito para makamit ang kapayapaan sa ating bansa.
  5. (d) Ang karahasan ay mauuwi lamang sa karahasan, at kailanma'y hindi magiging epektibong paraan sa pagkamit ng kapayapaan.
- B. 1. **Tama** — Kadalasan, ang mga hidwaan ay maaring maayos kung mag-uusap ang dalawang panig. Sa paghahanap ng kasunduan, maaari nilang tapusin ang hindi pagkakaunawaan.
  2. **Mali** — Hindi mahirap tularan ang mga yapak ng tatlong tagapaghatid ng kapayapaan. Kayang gawin ito ng lahat, sundin lamang niya ang kanilang mga itinuturo.
  3. **Tama** — Hindi palaging madali ang daan patungo sa ating minimithi. Minsan, maraming balakid na kailangang harapin at nangangailangan ito ng ating sakripisyo. Kung nais nating makibaka, dapat handa tayong maghirap para dito.
  4. **Mali** — Maraming pagkakatulad ang kanilang mga itinuturo. Nakabatay ang lahat ng ito sa paniniwala na kailangan maging handa tayong tumulong sa isa't isa at ituring ang bawat isa bilang kapatid.
  5. **Tama** — Mayroong mga taong takot sa maaring gawin ng ibang tao sa kanila. Dahil dito, nasasaktan nila ang mga taong kinakatakutan nila.

B. Aralin 1

Magbalik-aral Tayo (pp. 12–13)

1. (Batay sa pananaw ng mag-aaral ang kasagutan. Nasa ibaba ang isang halimbawang sagot.)

Batay sa aking nabasa, itinuturing kong mabait, mapagmalasakit at nagmamahal sa kapayapaan si Gandhi. Isa siyang taong may integridad at katapatan. Ang mga katangiang ito ang naghimok sa mga taong sundan siya.

2. (Batay sa pananaw ng mag-aaral ang kasagutan. Nasa ibaba ang isang halimbawang sagot.)

Oo, naniniwala akong nararapat na tawagin si Gandhi ng Mahatma o Dakilang Kaluluwa. Isa siyang taong binaliwala ang sariling pangangailangan para sa iba. Inalay niya ang kanyang buhay sa pakikipaglaban para sa kasarinlan ng India at sinimulan niya ang unang di-marahas na rebolusyon sa kasaysayan ng daigdig.

3. Inakay ni Gandhi ang kanyang mga kababayan sa kasarinlan sa pamamagitan ng mapayapang pamamaraan tulad ng pagdadaos ng mga mapayapang martsa at paggamit ng sambayanang pagsalungat (civil disobedience).

4. (Batay sa pananaw ng mag-aaral ang kasagutan. Nasa ibaba ang isang halimbawang sagot.)

Oo, gagawin ko rin ang ginawa ni Gandhi kung ako'y mag-aaral nasa katulad na sitwasyon. Ipinamalas ni Gandhi na maaaring maabot ang ating mga minimithi sa pamamagitan ng mga mapayapang paraan at naniniwala akong ito ang pinakamagandang paraan upang makamit ang aking kagustuhan.

Maaari mo ring talakayin ang iyong mga sagot kasama ang iyong *Instructional Manager* o *Facilitator*.

Pag-isipan Natin Ito (pahina 17)

1. (Batay sa pananaw ng mag-aaral ang kasagutan. Ang mga sumusunod ay mga halimbawang sagot.)

- ◆ Kukumbinsihin ko ang mga kapwa ko tinderong gumawa ng sulat ng pagprotesta na ibibigay sa aming konseho ng barangay. Pipirmahan ang sulat na ito ng lahat ng mga tinderong nagrerenta sa palengke ang sulat na ito. Magsisilbi itong petisyon para sa mga konsehal na ayusin o palitan ang kanilang resolusyon. Tutukuyin ng sulat na ito ang paghihirap na mararanasan ng mga tinderong nagrerenta para lamang makakuha ng mga bagong sasakyan ang mga konsehal.

- ◆ Tutulong akong maorganisa kaming mga tinderong upang gumawa ng isang kilos-protesta laban sa pagtaas ng renta. Maaari kaming gumawa ng mga plakard na nagpoprotesta laban sa di-makatarungang pagtaas ng renta sa palengke.
2. (Batay sa pananaw ng mag-aaral ang kasagutan. Ang mga sumusunod ay mga halimbawang sagot.)
- ◆ Sasabihin ko sa mga namamahala na hindi makatarungan ang kanilang aksiyon. Sasamahan ko ang mga namumuno ng unyon sa pag-organisa ng isang welga laban sa kompanya. Maglulunsad kami ng kilos-protesta sa harap ng kompanya upang iprotesta ang pagsisisante sa amin.
  - ◆ Susulat ako sa Department of Labor and Employment (DOLE) tungkol sa hindi mabubuting prinsipyo ng kompanya tungkol sa pagtatrabaho na lumalabag sa Labor Code ng ating bansa.

Maaari mo ring talakayin ang iyong mga sagot kasama ang iyong *Instructional Manager* o *Facilitator*.

Subukan Natin Ito (pahina 19)

1. Kinailangang tiisin ng mga Pilipino ang isang mamumuno na gumamit ng lahat ng paraan sa halalan upang manatili sa kanyang posisyon.
2. Nilutas ng mga Pilipino ang hidwaan sa pamamagitan ng pagdaos ng mapayapang rebolusyon laban sa administrasyon ni Marcos. Milyon-milyong tao ang pumunta sa mga kalye upang panindigan ang kanilang karapatang demokratiko. Sa pamamagitan ng mga mapayapang pamamaraan, nahimok ang militar na huwag nang suportahan si Marcos. Matapos umalis si Marcos sa bansa, naibalik ang demokratikong pamahalaan.
3. Marami sa mga itinuro ni Gandhi ang ginamit nila. Kasama rito ang:
  - a. **Magalit sa maling ginawa, huwag sa gumawa ng mali.**
 Madalas na takutin ng mga sundalo ang mga tao; may mga tangke sa EDSA na handang bumundol sa kanila. Hindi lumaban ang mga tao sa mga sundalo at sa halip ay nag-alay sa kanila ng mga bulaklak at dasal.
  - b. **Maghanda kang maghirap para sa iyong pinaglalaman.**
 Nanatili ang mga tao sa lansangan sa loob ng apat na araw at tatlong gabi. Hindi sila umalis at hindi rin nagdalawang-isip sa kanilang ginagawa. Ipinagpatuloy pa rin nila ito kahit alam nilang nasa panganib ang kanilang mga buhay. Nakita ni Marcos at ng militar na walang silbi ang pananakot sa mga tao. Inamin nila ang kanilang pagkatalo sa huli.

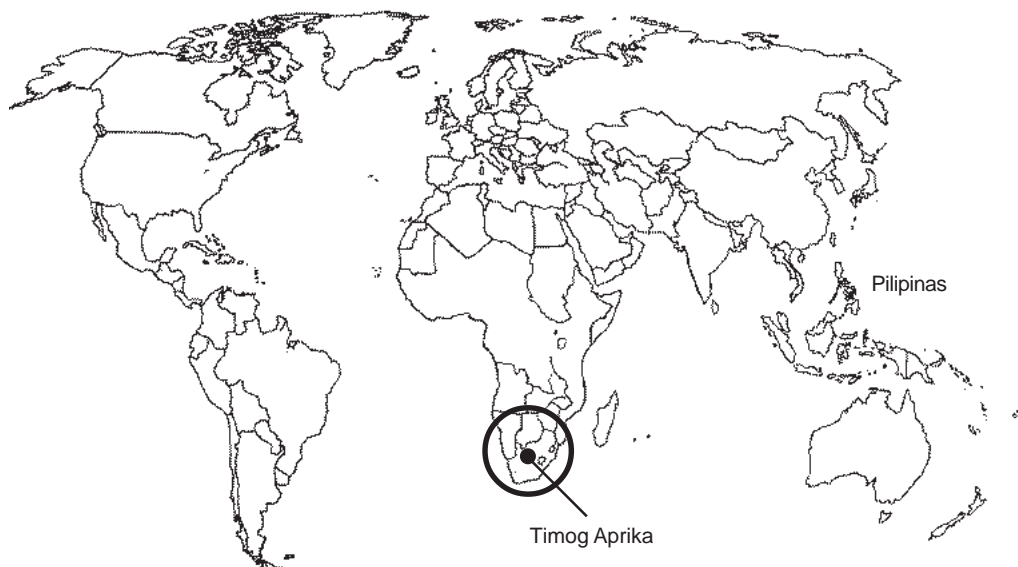
Alamin Natin ang Iyong mga Natutuhan (pahina 21)

1. (a) Hindi tama ang pilit na pagpapaalis na ginawa ng mga guwardiya ni Mr. Quintos sa mga iskuwater. Kahit pag-aari ni Mr. Quintos ang lupa, nagbigay sana siya ng konsiderasyon sa mga iskuwater at hinayaan muna sila makahanap ng ibang tirahan.

(b) Hindi dapat ituloy ng mga iskuwater ang plano nilang bugbugin ang mga guwardiya. Lalala lamang ang sitwasyon. Magkakaroon ng dahilan si Mr. Quintos na paalisin ang mga iskuwater dahil sa kanilang karahasan. Makukulong lang sila.

(c) Dapat kumbinsihin ni Minda ang kanyang mga kapitbahay na hindi makakatulong ang karahasan sa kanilang sitwasyon. Manguna dapat siya sa paghahanap ng tulong mula sa pamahalaan o sa mga NGO upang makipagkasunduan kay Mr. Quintos.
2. (a) Hindi dapat manahimik ang mga tao sa Magdiwang tungkol sa mga ginawa ng kanilang mayor. Dapat nilang sampahan ng kaso ang anak ng mayor sa municipal trial court.

(b) Kung mahirapan sila sa pagsampa ng kaso laban sa anak ng mayor, dapat silang humingi ng tulong sa gobernador ng probinsya. Maaari ring magkilos-protesta laban sa pakikialam ng mayor sa pagpigil ng katarungan para sa biktima ng panggagahasa.

Maaari mo ring talakayin ang iyong mga sagot kasama ang iyong *Instructional Manager* o *Facilitator*.

C. Aralin 2

Subukan Natin Ito (pahina 23)

Pag-isipan Natin Ito (pahina 28)

1. Ang diskriminasyon ng lahi na siyang nagtatag ng sistemang apartheid ang sanhi ng hidwaan sa Timog Aprika.
2. (Batay sa pananaw ng mag-aaral ang kasagutan. Nasa ibaba ang inaasahang sagot.)

Sa palagay ko, hindi dapat ipataw sa anumang bansa ang apartheid. Hindi nararapat na paghiwalayin ang mga tao batay sa kulay ng kanilang balat dahil ito ay pagpapairal ng diskriminasyon ng lahi. Sinisira nito ang karapatan ng mga taong mabuhay nang ligtas sa pinsala at pinagbabawalan silang gawing produktibo ang kanilang buhay.

3. Lumaban ang mga mamamayan ng India at Timog Aprika laban sa mga pamahalaang pumigil sa kanilang mga karapatan. Nagpakahirap sila upang makamit ang kalayaan laban sa mga manunupil.
4. (Batay sa pananaw ng mag-aaral ang kasagutan. Ang mga sumusunod ay mga halimbawang sagot.)

Kapwa nagmamahal sa kapayapaan si Gandhi at Mandela at inalay nila ang kanilang buhay sa pakikibaka para sa kalayaan at laban sa diskriminasyon. Pareho silang gumamit ng di-marahas na pamamaraan upang makamit ang kanilang mithiin; sila rin ay naging mapagpatawad sa mga taong nakasakit sa kanila.

5. Initaguyod ni Mandela ang kapayapaan sa Timog Aprika nang iwasto niya ang konstitusyon noong siya ay naging pangulo. Binuwag niya ang sistema ng apartheid sa Timog Aprika at itinaguyod ang pagkakapantay-pantay ng mga lahi, maging Aprikano, puti, maykulay o Asian Indian. Binuwag niya rin ang mga batas na nagtaguyod ng paghihiwalay ng lahi, katulad ng Pass Law. Hinikayat niya, ang mga mamamayan ng Timog Aprika na magtulungan upang makamit ang kaunlaran ng bansa. Nagsilbi siyang halimbawa nang nakipagtulungan siya kay F.W. De Klerk na kanyang pangalawang kinatawang pangulo.

Subukan Natin Ito (pahina 30)

1. (Batay sa pananaw ng mag-aaral ang sagot. Nasa ibaba ang isang halimbawang sagot.)

Kung naipatupad dito sa Pilipinas ang apartheid, maraming Pilipino ang makikibaka upang makamit ang pagkakapantay-pantay. Maaring magkaroon ng maraming digmaan sa iba't ibang rehiyon sa bansa at mawawalan ng pagkakaisa. Maaari ring makikialam ang ibang bansa upang maitayo ang isang sistemang makatarungan at demokratiko para sa lahat ng Pilipino.

2. (Batay sa pananaw ng mag-aaral ang sagot. Nasa ibaba ang isang halimbawang sagot.)

Oo, may mga katulad na pangyayari kung saan inapi ang mga Pilipino noong panahon ng mga Kastila at Amerikano. Noong mga panahong iyon, maraming Pilipino ang itinuring na aba ng mga dayuhan. Noong panahon ng mga Kastila, tinawag na Indiyo ang mga Pilipino dahil sa kulay ng kanilang balat. Kinailangang magtrabaho nang mabuti ang mga Pilipino upang patunayan na narapat sila sa pagtingin ng mga Español. Inagaw rin ng mga Kastila ang mga lupain ng mga Pilipino. Maraming ektaryang lupain ang inilipat sa kanilang pangalan o kaya'y sa mga malalapit na kaibigan sa bansa.

Tinawag ng simbahan na *filibustero* ang mga Pilipinong lumaban sa rehimeng Kastila. Noong panahong iyon, isang pangunahing manlalaro ang simbahan sa pagpapatakbo ng bansa sa pamamagitan ng mga gobernador na Kastila.

Sa panahon ng pananakop ng mga Amerikano, hiniling ang mga Pilipinong ipatala ang kanilang mga lupain. Ipinalagay na pag-aari na ng pamahalaan ang mga lupaing hindi naipatala. Nailipat rin ang pag-aari ng halos lahat ng mga lupaing ito sa mga mayayamang Amerikano. Noong panahong iyon, maraming Pilipino ang mangmang at hindi makaintindi ng Ingles. Nahantong ito sa pagkawalan ng kanilang mga ari-arian dahil hindi nila natala ang kanilang mga lupain.

Noon panahon ding iyon tinawag na mga *bandido* ang mga Pilipinong lumalaban sa pamamahala ng mga Amerikano.

Pag-usapan Natin Ito (pahina 33)

(Isang halimbawang sagot ang nasa ibaba subalit inaasahang maging katulad nito ang iyong gawain. Maaari mong ipakita ang iyong ginawa sa iyong *Instructional Manager* o *Facilitator* para sa kanyang mga puna.)

Ang laganap na katiwalian at kabaluktutan sa pamahalaan ang halimbawa ng isang isyu. Ang mga opisyal ng pamahalaan na gumagawa ng katiwalian ang mga nakikinabangan sa pangyayaring ito; ang mga mamamayang mga Pilipino ang mga naghihirap naman dahil dito. Isang aksiyon na maaaring gawin ng isang tao ang di pagbigay ng suhol sa mga tauhan at opisyal ng pamahalaan. Maaaring bumagal ang takbo ng transaksiyon sa pamahalaan ngunit sa pagtanggong magbigay ng suhol, naninindigan ka laban sa katiwalian at magiging halimbawa na maaaring sundin ng ibang tao.

Isa sa mga simulain ni Mandela ay ang **pagtingin higit sa mga sarili mong ninanais**. Dapat ipabatid ng mga Pilipino sa mga bulok na opisyal at tauhan ng pamahalaan na katungkulan nila sa mga mamamayan ang maglingkod para sa paglaki at pag-unlad ng bansa.

Hindi dapat pahintulutan ang mga ahensiya ng pamahalaan na mayroong mga bulok na tauhan at opisyal. Dapat silang ihayag sa ibang organisasyon sa pamahalaan na tumitingin sa isyu ng katiwalian at kabuktutan sa pamahalaan. Nararapat na isakdal sa Komisyon ng “Serbisyo Sibil” ang mga bulok na tauhan at opisyal ng pamahalaan na hindi gumagawa ng kanilang mga tungkulin kung walang suhol. Dapat nilang maintindihan na naglilingkod sila para sa mga mamamayan.

Pag-isipan Natin Ito (pahina 35)

1. Ang sanhi ng hidwaan sa pagitan ng pamahalaan at ng Moro National Liberation Front (MNLF) ay kawalan ng mga lupain at mga pangunahing serbisyo para sa mga Muslim ng Mindanao.
2. Nagkakatulad ang mga Aprikano at Muslim sa mga sumusunod:
  - ◆ ang kawalan ng lupain sa sarili nilang bansa;
  - ◆ hindi sila binigyan ng mga pangunahing serbisyo; at
  - ◆ noong mga 1970, inapi ng pamahalaan ang mga Muslim sa anyo ng paglusob sa kanila sa pamamagitan ng pakikialam ng mga militar sa halip na ibigay sa kanila ang kanilang mga pangangailangan.
3. (Batay sa pananaw ng mag-aaral ang sagot subalit ang mga ito ay dapat maging katulad ng mga sagot sa ibaba.)

Lapitan at makipagkasundo sa mga nakasakit sa iyo — Sa kabila ng pagkamatay at kawalan ng lupain ng mga Muslim, nagpasya pa rin ang mga Muslim na bigyan ng pagkakataon ang kapayapaan sa pamamagitan ng pagsang-ayon sa Kasunduan ng Tripoli noong 1976.

Bukas-loob na makipag-usap — Parating bukas ang mga MNLF upang makinig sa mga alternatibong maaaring magbigay ng kapayapaan sa kanilang panig at sa pamahalaan. Nakita ito noong mga panahon ng pamumuno ng tatlong pangulo ng bansa na nagbunga sa isang kasunduan sa administrasyon ni Ramos.

Matutong lumingon nang higit sa mga sarili mong ninanais — Itinayo ang MNLF upang ipagtanggol ang mga kapatid na Muslim laban sa pang-aapi ng mga nanirahan at mga sundalo sa Mindanao. Itinayo rin ito upang ipaglaban ang mga karapatan ng mga Muslim sa Mindanao.

Maaaring nakakita ka pa ng ibang simulain ni Mandela sa loob ng salaysay. Ipakita mo ito sa iyong *Instructional Manager* o *Facilitator* para sa kanyang mga puna.

4. Naayos ng administrasyon ni Ramos ang hidwaan ng MNLF at ng pamahalaan. Nagkasundo silang itaguyod ang karapatan ng mga Bangsamoro sa pamamagitan ng pagpapatupad ng mga proyektong pangkaunlaran sa rehiyon. Nakita rin ng administrasyong Ramos na kailangang magbigay ng mga pangunahing serbisyo sa Mindanao, lalong-lalo na sa mga maralitang komunidad. Higit na mahalaga, itinalaga ng pamahalaan ang isang gobernador na kinatawang ng mga Muslim upang mamuno sa pagpapatupad ng mga proyektong pangkaunlaran sa mga piling lugar para sa autonomiya.

Alamin Natin ang Iyong mga Natutuhan (pahina 36)

1. (Batay sa pananaw ng mag-aaral ang sagot. Ang mga sumusunod ay isang halimbawang sagot.)

Isang tagapaglaban ng kalayaan si Nelson Mandela dahil sa sumusunod :

katapangan — Hindi siya natakot na masabing kasapi ng ANC o MK (ang pangkat militar ng ANC). Hindi naging hadlang ang mga marahas na pagsasalakay ng pamahalaang Ingles sa mga kasapi ng ANC upang itigil ang pagsisikap para sa kalayaan.

pagiging tapat sa kapwa-tao — Iniwan ni Mandela ang pagiging abogado at sa halip ay pinaglingkuran ang kapwa-Aprikano sa pamamagitan ng pagsapi sa ANC. Sumali rin siya sa ibang kilusan na tumututol sa pagsakop ng pamahalaang Ingles. Halos buong buhay niya ay inalay sa pakikibaka laban sa mga manunupil ng Timog Aprika.

mapagpatawad — Nakuhang patawarin ni Mandela ang mga taong nagpahirap sa kanya sa bilangguan ng 27 taon. Pinatawad niya sila at nagawa pang makipagtulungan sa kanila upang makamit ang kapayapaan sa bansa.

Marahil, may naisip ka pang ibang katangian ni Mandela upang masabing tunay nga siyang tagapaglaban para sa kalayaan? Talakayin ito kasama ang iyong *Instructional Manager* o *Facilitator* para sa kanyang mga puna.

2. Kahit parehong tinutulan nina Gandhi at Mandela ang pang-aapi sa kani-kanilang bansa, mayroon din silang pagkakaiba. Nakibaka si Gandhi para sa kalayaan sa pamamagitan ng di-marahas na gawain. Lalong nag-udyok sa mga mamamayan ng India na makibaka laban sa pang-aapi.

Naniniwala rin sa di-marahas na paninindigan si Mandela subalit tinalikuran niya ang paniniwalang ito nang nakita niyang maraming mga Aprikano ang inaapi ng pamahalaan. Idinaan ang mga ito sa mga bagong batas na ipinatupad ng pamahalaang puti at mga pagsasalakay militar na pinasimulan ng pamahalaan.

Naging commander-in-chief ng MKsi Mandela na militar ng ANC. Sa pamamagitan ng MK, sinira niya at ng iba pang mga kasapi ang mga pag-aari ng pamahalaan at nilabanan nila ang mga sundalong militar. Ganti ito sa mga katiwalian ng pamahalaang puti.

3. Ang pinakamalaking sakripisyo sa buhay ni Mandela para sa mga Timog Aprikano ay ang halos buong-buhay niyang pagkakabilanggo. Nakulong siya ng 27 taon dahil sa mga gawaing laban sa pamahalaang puti. Sa kabila ng kanyang pagkakakulong, lumaban pa rin siya para sa mga karapatan ng kapwa niyang Aprikano. Hindi siya tumigil hanggang hindi nakalaya ang Timog Aprikano laban sa pang-aapi.
4. (Batay sa pananaw ng mag-aaral ang sagot. Nasa ibaba ang isang halimbawang sagot. Ang ibang Pilipino na inaakala mong katulad ni Mandela ay maaari mong talakayin kasama ang iyong *Instructional Manager* o *Facilitator* para sa kanyang mga puna.)

Maaaring ituring na tagapaglaban ng kalayaan si Nur Misuari katulad ni Nelson Mandela. Lumaban siya para sa mga karapatan ng mga Muslim sa Mindanao. Mula sa pagiging guro sa unibersidad, tinalikuran niya ang pagtuturo at nakipaglaban siya para sa mga karapatan ng mga Muslim. Ang kanyang pakikibaka ay laban sa hindi pagbigay ng pamahalaan sa mga Muslim ng kanilang karapatang umunlad, mga pangunahing serbisyo, at mga lupain. Bilang isang tagapaglabang Muslim, naging kasapi siya ng MNLF - ang opensibang militar ng mga Muslim laban sa Hukbong Sandatahan ng Pilipinas ng administrasyon ni Marcos. Ipinagtanggol ng MNLF ang mga karapatan ng mga Muslim sa Mindanao at naglunsad sila ng mga kontra-opensiba laban sa mga pagsasalakay ng pamahalaan.

Si Nur Misuari ang naging pinuno ng MNLF. Sa kabila ng hidwaan ng mga Muslim at pamahalaan, pinili ng MNLF na bigyan ng pagkakataon ang kapayapaan. Naging bukas ang MNLF para sa mapayapang usapan upang maitaguyod ang pag-unlad ng Mindanao.

Pumirma ng isang kasunduang pangkapayapaan sina Misuari at dating pangulong Fidel Ramos noong Setyembre 2, 1996. Nagbigay ng kapayapaan ang kasunduan na hindi lamang nagbigay-daan sa pakikilahok ng mga Muslim sa kaunlaran ng Mindanao kundi sa paglutas na rin ng hidwaan sa pagitan ng pamahalaan at MNLF.

D. Aralin 3

Pag-isipan Natin Ito (pahina 42)

(Batay sa pananaw ng mag-aaral ang sagot. Nasa ibaba ang isang halimbawang sagot.)

Ang mga katangian na nagtamo kay Mother Teresa bilang isang tagapaghatid ng kapayapaan ay ang kanyang pagtulong sa mga nangangailangan, pagiging matiyaga sa kanyang gawain, pag-ibig sa lahat ng tao, lalong-lalo na sa mga bata, at ang kanyang tibay ng loob na ipagpatuloy ang kanyang tungkulin sa kabila ng mga paghihirap na dinanas niya.

Pag-isipan Natin Ito (pahina 44)

(Batay sa pananaw ng mag-aaral ang sagot. Nasa ibaba ang isang halimbawang sagot.)

Ipaalam ko sa mga tao ang mga nakatatag nang mga samahan at institusyon ng pamahalaan, katulad ng Department of Social Welfare and Development (DSWD), na maaaring tumulong sa kanilang mga pangngailangan. Mayroon ring mga organisasyong hindi nasa ilalim ng pamahalaan o mga NGO na makakatulong sa kanila. Maaaring ipaalam sa mga NGO ang mga katayuan ng mga tao upang matugunan ang kanilang mga pangangailangan. Sa aking sarili, kaya kong magbigay ng mga lumang damit at kumot na maaari pang magamit ng iba.

Subukan Natin Ito (pahina 45)

(Batay sa pananaw ng mag-aaral ang sagot. Ang sumusunod ay mga halimbawang sagot.)

1. Durugista ang aking kapatid na lalaki at nagnanakaw siya ng pera sa aking mga magulang upang masuportahan ang kanyang bisyo.
— *Hayaang maghari ang pagmamahal sa pamilya at ipakita ang pagmamahal, lalong-lalo na sa mga anak. - Mother Teresa*

Maaari kong himukin ang aking mga magulang na intindihin ang mga dahilan kung bakit gumagamit ng droga ang aking kapatid. Maaaring may mga problema siya sa aming pamilya o sa labas ng pamilya. Susubukan ko siyang kausapin at pakikingan ang kanyang mga problema. Pagkatapos, maaari na siyang himuking pumunta sa isang rehabilitation center para mabigyan ng lunas ang kanyang pagkakalulong sa droga.

2. Malapit nang ipa-demolish ang isang pook na mahirap sa aming komunidad. Hindi man lang binibigyan ng isang pribadong kompanya ang mga naninirahan ng lugar na malilipatan.—
Maghanda kang maghirap para sa iyong adhikain. - Gandhi

Tutulungan ko ang mga taong maglunsad ng mga kilos-protesta at demonstrasyon laban sa mga nagpapaalis. Maaari rin akong tumulong na magtatag ng isang grupong titiyak sa pagtataguyod ng mga karapatan ng mga tao sa pamamagitan ng wastong paglilipat at iba pang isyung may kinalaman sa karapatang pantao. Maaari ko ring ipaalam sa mga ahensiya ng pamahalaan, katulad ng Komisyon ng Karapatang Pantao, ang tungkol sa mga katiwaliang nagawa laban sa mga tao.

Maaaring may iba ka pang hidwaang nailista at nalutas. Ipakita ang mga ito sa iyong *Instructional Manager* o *Facilitator* para sa kanyang mga puna.

Alamin Natin ang Iyong mga Natutuhan (pp. 46–47)

1. Ang pinakaangkop na sagot ay **(d)** hanapin ang mga paraan upang tulungan ang kabataan, katulad ng pagbibigay sa kanila ng edukasyon o pagturo sa kanila kung paano magkaroon ng marangal na hanapbuhay. Ang ibang mga pagpipilian ay hindi makakatulong sa paglutas ng problema. Ang kailangan ng mga batang iskuwater ay mga taong kakalinga sa kanila. Marami sa kanila ang natali sa bisyo dahil sa kahirapan at kadalasan, sa kawalan ng pag-asa para sa kanilang kinabukasan.

Kailangang may magpadama at magpatunay sa kanila na mahalaga sila at mayroon silang magagawa upang matulungan ang kanilang sarili.

Sinabi ni Mother Teresa na **gawin ang lahat ng magagawa mo para sa kabutihan ng iba**. May karangalan at kahalagahan ang bawat nilalang. Hindi nakikita ng ibang tao ang kanilang karangalan at kahalagahan dahil hindi nila nadarama ito sa kanilang mga pamilya at sa ibang tao. Kinakailangang ipadama natin sa kanila ang kanilang kahalagahan sa pamamagitan ng ating pagsisikap. Halimbawa, maaari tayong makipag-ugnayan sa mga lider ng komunidad upang magbigay ng mga seminar tungkol sa nakakapinsalang epekto ng droga. Maaari rin tayong magbigay ng mga sesiyon sa pagpapayo (*counseling sessions*) sa kabataan upang matulungan silang maunawaan kung paano makayanan ang mga problema sa buhay.

2. Ang pinaka-angkop na sagot ay **(b)** magkaroon ng mahabang pag-uusap kasama ng anak na lalaki at ang manugang upang tulungang malutas ang kanilang di-pagkakaunawaan. Dapat magpakita ng pagmamahal at pag-unawa si Mang Andoy sa kanyang anak at manugang. Hindi makakatulong sa paglutas ng di-pagkakaunawaan ng pamilya ang ibang mga mapapagpilian. Kung makikipag-usap siya sa dalawa, maaaring matuklasan nilang tatlo kung ano ang pinagsimulan ng problema upang magawan nila ito ng solusyon.

Sinabi ni Mother Teresa na **hayaan maghari ang pagmamahal sa pamilya at magpakita ng pagmamahal, lalong-lalo na sa mga anak.** Hindi maintindihan ng ibang tao ang gawain ng iba dahil may iba't iba silang pagkatao. Ang pagpaparamdam sa iba ng pagmamahal ay maaaring isagawa sa pamamagitan ng pag-uusap ng pamilya kung saan maaaring sabihin ng bawat isa ang kanyang nararamdaman. Sa prosesong ito, mauunawaan ng ibang miyembro ng pamilya ang kalahayan ng naturang miyembro. Makakatulong din ang pag-uusap kung makita at maunawaan ng tao ang mga problema na madalas na nagbubunga ng hidwaan. Makakapagbigay rin ito ng iba pang mabuting tugon kung paano sila maaaring umunlad at magbago. Maaaring ipabatid ng isang nagmamahalang pamilya ang kanilang iniisip at nararamdaman tungkol sa isa't isa.

3. Ang pinaka-angkop na sagot ay **(c)** patawarin si Paolo at tulungan siya sa kanyang problema sa pagusugal. Dapat silang maging mapagmahal at maunawain sa kanilang anak na lalaki. May problema siya at dapat pagtulangan nilang malampasan niya ang paghihirap na ito.

Ayon kay Mother Teresa, **hayaang maghari ang pagmamahal sa pamilya at ipakita ang pagmamahal, lalong-lalo na sa mga anak.** Mahalaga na ipadama natin ang ating pagmamahal sa ating mga anak. Maaari natin silang himukin upang maging bukas sa atin. Maaari rin nating umpisahan ang pakikinig at pakikipag-usap sa kanila. Sa isang pamilya, ang pakikinig at pakikipag-usap ay isang mahalagang paraan upang madama ng isa't isa na sila ay minamahal at inisip. Kung napapansin natin, bilang mga magulang, na ang isa sa mga anak natin ay may problema, tayo na dapat ang kusang makipag-usap sa kanya. Dapat rin nating ipadama sa ating mga anak na pantay-pantay ang pagmamahal natin sa kanila. Halimbawa, maaari nating kamustahin ang kanilang araw sa paaralan o sa trabaho. Maaari ring anyayahan natin ang lahat ng miyembro ng pamilya na lumabas at magsaya kung araw ng Sabado at Linggo.

E. Anu-ano ang mga Natutuhan Mo? (pp. 48–51)

- A. 1. **(b)** Sinabi ni Gandhi na kapag nakikipaglaban sa pang-aapi, dapat niyang ihanda ang sarili sa pagdurusa. Ang ibig sabihin ay hindi dapat gumanti kahit na sinasaktan na siya ng kalaban.
2. **(c)** Ang pag-uusap ay isa sa mga paraang ginamit ni Mandela upang makamit ang kanyang mithiing gawing demokratiko ang Timog Aprika. Ang pagdaraos ng pag-uusap sa Timog Aprika ay nagbigay sa mga grupong nag-aalitan ng pamamaraan upang makahanap ng lunas sa pagbuwag ng apartheid sa kanilang bansa.
3. **(a)** Kung ninais ng isa na maging tagapaglaban ng kalayaan, dapat niyang unahin ang pangangailangan ng iba higit sa sarili. Minsan, kinakailangang isasang-tabi ang sariling kaligayahan upang makamit ang kalayaan.
4. **(b)** Ipinakita ni Mother Teresa sa kanyang mga gawain na ang isyu ng kahirapan ay maaaring magkaroon ng mabisang kalunasan sa pamamagitan ng maliliit na paraan na tuwirang makakatulong sa mga mahihirap.
5. **(b)** Nabuhay ang tatlong tagapaghatid ng kapayapaan sa magkakatulad na prinsipyong batay sa paniniwalang dapat nating abutin ang ibang tao at tanggapin sila bilang ating mga kapatid.
- B. 1. **(a)** Humaharap ang mga mangingisda ng Negros sa kahirapan, na lalong lumalala dahil sa pakikipagkompetisyon ng mga ilegal na mangingisda at kakulangan ng tulong mula sa pamahalaan.
- (b)** Kung hindi malulutas ang problemang ito, mapipilitang bumaling ang mga mangingisda sa ilegal na gawain na makakasira sa kalikasan; ang pagsisira ng kalikasan ay lalong makapagpapahirap sa kanila. Maaaring lalong magipit ang iba at mapilitang gumawa ng masama o krimen.
- (c)** Dapat magtatag ang pamahalaan ng mga programang tutulong sa mga mangingisda, katulad ng programang pangkabuhayan sa panahon ng di-pangingisda. Dapat ring hulihin ng pamahalaan ang mga ilegal na mangingisda. Dapat ring silang bigyan ng mga benepisyong panlipunan.

Gawin ang lahat ng makakaya para sa kabutihan ng iba. Dapat ipatupad ang mga programang pangkabuhayan para sa mga mangingisda upang matugunan ang mga pangangailangan ng mga magsasaka. Dapat itong nakatuon sa pagbibigay ng tamang kaalaman sa mga magsasaka upang magkaroon sila ng karagdagang kita. Ang mga programang makakatulong ng pagpapaunlad ng kanilang hanap-buhay ay dapat ring ipatupad. Halimbawa, pagtuturo sa mga mangingisda at kanilang mga pamilya kung paano magpanatili (*preserve*) ng pagkain.

Dapat bigyan ng kahalagahan ang mga mangingisda at ang kanilang mga pamilya dahil nakakatulong sila sa ating ekonomiya. Sila ang nagbibigay ng pagkain para sa maraming Pilipino.

(d) Dapat dumulog ang mga mangingisda sa ating pamahalaan upang tulungan silang makaahon sa kahirapan. Maaari rin nilang lapitan ang kanilang mga opisyal ng bayan. Dapat ring magsama-sama sila upang malabanan ang ilegal na pangangisda; maaari silang maglunsad ng mga rally at iba pang kilos-protesta upang maiparating sa pamahalaan at sa mga mamamayang ang kanilang kalagayan.

2. **(a)** Ang pagtatalo tungkol sa lupaing naibigay sa mga Aeta ang sanhi ng kasalukuyang hidwaan sa pagitan ng mga Aeta, mga magsasaka sa bundok, at ng pamahalaan.

(b) Dapat magtulungan ang mga Aeta at magsasaka na lumapit sa pamahalaan hinggil sa pasya ng CDC na bawasan ang kanilang lupain. Dapat rin silang makipag-usap sa CDC kung paano mapatutupad ng ahensiyang ito ang layunin ng kaunlaran sa pagsasaka nang hindi makakasakit sa mga Aeta at magsasaka.

Talahulaganan

Apartheid (o Aparteid sa Pilipino) Paghihiwalay sa mga Aprikano. Ito ang sistemang itinatag ng mga nananakop na Ingles sa Timog Aprika upang maitayugod ang paghihiwalay ng mga lahi

Ahimsa Isang pamamaraan ng pagkilos na hindi nananakit ng ibang tao

Bangsa Isang salita sa Malay na tumutukoy sa isang bansa

Bangsamoro Ang salitang ito ay tumutukoy sa lahat ng mga katutubong naninirahan sa Mindanao at Sulu, maging Muslim man siya, Kristiyano o taga-bundok (mga minoritya na nakatira sa mga bundok)

Mahatma Isang salitang Indian na tumutukoy sa isang dakilang kaluluwa

Satyagraha Isang salitang Indian na tumutukoy sa mapayapang pagtutol

Mga Sanggunian

Frontline: The Long Walk of Nelson Mandela: Viewer's and Teachers' Guide. 1999. www.pbs.org/frontline.

Gamalinda, Eric. "The Silent Revolution," *Saving the Earth: The Philippine Experience*, 4th edition. Makati City: Philippine Center for Investigative Journalism, 1991.

Gupte, Pranay. "A Special Voice for the Poor." CNN Archives, 1997. www.cnn.com.

Miller, David Reid. "Philippines: Muslim Separatists Sign Peace Accord." *Christianity Today Magazine*, 1996. www.christianitytoday.com.

Mother Teresa 1910-1997. <[http://www.catholic.net/RCC/People/Mother Teresa](http://www.catholic.net/RCC/People/MotherTeresa)> December 18, 2000, date accessed.

Mother Teresa: her life <<http://www.tisv.be/mt/life.htm>> December 18, 2000 date accessed.

Mother Teresa: words <<http://www.tisv.be/mt/life.htm>> December 18, 2000 date accessed.

Muslim, Macapado A. and Rufa, Cagoco-Guiam "Mindanao Land of Promise." <http://www.c-r.org/acc_min/muslim.htm> December 19, 2000, date accessed.

Orejas, Tonette. "Bases conversion execs plan to cut size of Aeta lands." Makati City: *Philippine Daily Inquirer*, September 19, 2000.

The Mind of Mahatma Gandhi. www.mkgandhi.org/momgbook.